

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
Pedagoģijas un psiholoģijas fakultāte
Psiholoģijas nodaļa

Psiholoģijas profesionālā bakalaura
studiju programmas studentes
Zandas Alksnes - Canavas
stud.apl.Nr.JurP 980529

Bakalaura darbs

**Masu mēdijos attēloto vardarbības ainu un TV skatīšanās
motivācijas saistība ar pusaudžu agresivitāti**

Darba vadītājs:
Asoc.prof. Ģirts Dimdiņš

Rīga 2009

Saturs

Rezumējums	2
Abstract	3
Ievads	4
Teorētiskā daļa	
Agresivitātes teorētiskais pamatojums	6
Agresivitātes izpausmes un cēloņi pusaudžu vecumposmā	10
Vardarbības teorētiskais pamatojums	12
Masu mēdijos attēlotā vardarbība	14
Vardarbības ainu saistība ar agresivitāti	15
Vardarbības ainu saistību nosakošie faktori	17
Televīzijas skatīšanās motivācijas saistība ar agresivitāti	21
Metode	
Pētījuma dalībnieki	23
Instrumentārijs	23
Procedūra	25
Rezultāti	25
Iztirzājums	29
Nobeigums	34
Izmantotās literatūras saraksts	36
Bibliogrāfija	40
Pielikumi	47

Rezumējums

Bakalaura darba mērķis bija noskaidrot, vai zēni uzrāda augstākus agresivitātes rādītājus, filmu ar vardarbības elementiem izvēles rādītājus un TV skatīšanās laika rādītājus nekā meitenes. Kā arī noteikt, kāda ir saistība starp pusaudžu agresivitāti, mākslas filmu izvēli, TV skatīšanās motivāciju un TV skatīšanās laiku?

Pētījumā piedalījās 106 pusaudži (49 zēni un 57 meitenes) vecuma posmā no 15-17 gadiem, kuri mācās vispārizglītojošā skolā.

Tika izmantota aptauja, kas sastāvēja no „Agresijas aptaujas” (The Aggression Questionnaire, Buss & Perry, 1992). „Filmu izvēles anketas” -oriģināla aptauja, kas tika izveidota, balstoties uz Bušmana (Bushman,1995) anketas paraugu. „TV skatīšanās motivācijas aptaujas” (Television Viewing Motives Scale, Rubin, 1983), kuras sākotnējā adaptācija tika veikta bakalaura darba ietvaros.

Pētījuma mērķis tika sasniegts, jo izvirzītā hipotēze tika daļēji apstiprināta - zēniem ir augstāki fiziskās, verbālās, dusmu un kopējās agresijas rādītāji nekā meitenēm. Fiziskā agresija pozitīvi korelē ar vardarbīgu filmu izvēli. Izklaides motivācija pozitīvi korelē ar fizisko agresiju zēnu grupai, savukārt meiteņu grupā TV skatīšanās ar mērķi gūt uzmundrinājumu pozitīvi korelē ar vairākām agresijas apakšskalām.

Personības iezīmes ir viens no galvenajiem faktoriem, kas norāda uz masu mēdiju saistību ar agresivitāti un izskaidro, kāpēc daži indivīdi tiek pakļauti vardarbīgu ainu ietekmei, bet citi – nē, savukārt pie TV ekrāna pavadītais laiks nav noteicošais. Pētījuma rezultātus var izmantot, veicot eksperimentu, vai pētīt dažādu citu personības un sociālo faktoru saistību ar masu mēdijos attēloto agresivitāti, piemēram, intelekta.

Atslēgas vārdi: pusaudžu agresivitāte, mākslas filmu izvēle, TV skatīšanās motivācija, TV skatīšanās laiks.

Abstract

The target of this course paper was to clarify, whether boys will have higher results of aggressive behavior, violent film choice and TV exposure than girls. To examine connection between adolescent aggression, film choice, TV viewing motives and TV exposure.

The sample was comprised of 106 students - 57 girls and 49 boys at the age of 15 – 17, studying at high school?

In the research was used questionnaire which included – The Aggression Questionnaire (Buss & Perry, 1992). Original inquiry, made from an example of Brad, J. Bushmans untitled violent and nonviolent film descriptions (Bushman, 1995). Television Viewing Motives Scale (Rubin, 1983) adaptation was made during the process of course paper.

Research results show that there is significant differences in aggressive behaviour between boys and girls. Boys score higher than girls on physical, verbal, anger and total aggression than girls. Physical aggression was positively correlated with desire to watch violent films. Entertainment motivations positively correlated with physical aggression for boys. Arousal motivation positively correlated with a few dimensions of aggression for girls.

Individual differences mitigate or enhance direct media effects. Exposure to TV violence is not the main predictor of aggressive behaviour.

Results of this research can use to carry out further research with bigger groups or to do experiment. As well as examine the role of other social and psychological background factors, such as intellect.

Key words: Adolescent Aggression, Film Choice, TV viewing Motives, TV Exposure.

Ievads

Vērojot mūsdienās notiekošo, jāsecina, ka agresivitātes tendences sabiedrībā turpina pieaugt un vēlme noskaidrot patiesos cēloņus un apzināt sekas kļūst aizvien lielāka.

Masu mēdiji vēl joprojām ir viens no galvenajiem informācijas sniedzējiem mūsu sabiedrībā, kam ir ļoti spēcīga ietekme uz uzskatu veidošanu, vērtību sistēmu un uzvedības modeļu apgūšanu. Spānijā veiktajā pētījumā tiek apgalvots, ka TV attēloto vardarbību skaits 1 stundas laikā ir 18, tai skaitā - fiziska un emocionāla vardarbība (Villanueva, Bilbao, Castro & Anagnostou, 2006). Masu mēdiji spēj ietekmēt dažādi – tas ir atkarīgs no indivīda, kurš noteiktajā brīdī ir adresāta lomā. Longitudinālos pētījumos tiek apstiprināts, ka pastāv cieša sakarība starp vardarbības ainu vērošanu jaunākajā skolas vecumā un agresīvu uzvedību pusaudža gados (Hopf, Huber & Weith, 2008), kas savukārt noved pie vēlmes pavadīt brīvo laiku, vērojot vardarbīga rakstura filmas, jo ir pierādīts, ka indivīdi ar augstu agresivitātes līmeni priekšroku dod agresīva rakstura filmām (Bushman, 1995).

Pastāv uzskats, ka vardarbības ainas padara skatītāju nejutīgu pret vardarbību un pieradina pie noteiktas uzvedības (Huesmann, 1998), kā arī padara reālās dzīves vardarbību pieņemamu (Bushman, 1995).

Jaunākajos pētījumos masu mēdiju ietekme uz indivīdu tiek aplūkota no skatītāja perspektīvas, analizējot individuālās atšķirības, kuras spēj palielināt vai samazināt mēdiju efektus. Tiek uzskatīts, ka pastāv saistība starp pusaudžu agresivitāti un tādu motivāciju skatīties TV kā vēlme aizmirst problēmas un „uzkurināt sevi” (Greenberg, 1975, kā minēts Haridakis, 2006).

Tieši pusaudžu vecums tiek uzskatīts par „grūtāko posmu” cilvēka dzīvē. Tas saistās ar īpašu vēlmi sevi pierādīt, izmēģinot spējas dažādās jomās un konfliktējot ar vecākiem un sabiedrību kopumā. Identitātes meklējumi ir viens no galvenajiem šī vecumposma uzdevumiem (Ēriksons, 1998). Pētnieki uzskata, ka agrie un vidējie pusaudža gadi (11-16 gadi) visvairāk pakļaujas apkārtējās vides ietekmei un spēj identificēties ar vardarbīgiem personāžiem, jo daļa pusaudžu antisociālu uzvedību uzskata par vilinošu (Arnett, 1992, kā minēts Konij, Bijvak & Bushman, 2007).

No iepriekš minētā varētu secināt, ka masu mēdijos vērotā vardarbība iespējams ir viens no iemesliem pusaudžu vēlmei iesaistīties tādās antisociālās darbībās, kuru pamatā ir agresīvas uzvedības tendences.

Pētījuma mērķis – Veikt un apkopot teorētisko analīzi par pusaudžu agresivitāti, TV skatīšanās motivāciju, mākslas filmu izvēli un TV skatīšanās laiku, kā arī veikt pētījumu, noskaidrojot šo rādītāju saistību.

Pētījuma priekšmeti – pusaudžu agresivitāte, mākslas filmu izvēle, TV skatīšanās motivācija, TV skatīšanās laiks.

Hipotēze – Zēni uzrāda augstākus agresivitātes rādītājus, filmu ar vardarbības elementiem izvēles rādītājus un TV skatīšanās laika rādītājus nekā meitenes.

Pētījuma jautājums – Kāda ir saistība starp pusaudžu agresivitāti, mākslas filmu izvēli, TV skatīšanās motivāciju un TV skatīšanās laiku?

Pētījuma izlase – 106 pusaudži (49 zēni un 57 meitenes) vecuma posmā no 15-17 gadiem, kuri mācās vispārīgglītojošā skolā.

Instrumentārijs – „Agresijas aptauja” (The Aggression Questionnaire, Buss & Perry, 1992), kā tulkošanu un adaptāciju veikusi A.Gaitniece-Putāne (2008). „Filmu izvēles anketa” - oriģināla aptauja, kas tika izveidota, balstoties uz Bušmana (Bushman, 1995) anketas paraugu. Tā sastāvēja no 10 mākslas filmu aprakstiem (5- ar vardarbības elementiem; 5- bez vardarbības elementiem). „TV skatīšanās motivācijas aptauja” (Television Viewing Motives Scale, Rubin, 1983), kuras sākotnējā adaptācija tika veikta bakalaura darba ietvaros.

Bakalaura darba struktūra sastāv no rezumējuma latviešu un angļu valodā, ievada, teorētiskajām daļām, apakšnodaļām, metodes apraksta, rezultātiem, iztirzājuma, nobeiguma, literatūras un bibliogrāfijas saraksta un pielikumiem. Kopumā darba apjoms ir 34.lpp. Izmantotas 77 publikācijas.

Teorētiskā daļa

Agresivitātes teorētiskais pamatojums

Pēdējos gados īpaši liela uzmanība tiek pievērsta agresivitātei un tās izpētei. Literatūra, kurā apskatīta agresivitāte, ir ļoti plaša. To pēta dažādas zinātnes nozares. Psihologi ir izstrādājuši teorijas, mēģinot izprast agresivitātes dabu un atklāt agresīvas uzvedības cēloņus. Psihologu atšķirīgais skatījums uz agresivitāti liek secināt, ka zinātnē nav viennozīmīgas agresivitāti skaidrojošas un definējošas teorijas.

Pirmkārt, pievēršos jēdziena „agresija” skaidrojumam. Agresija ir jebkāda destruktīva uzvedība, kura tiek veikta ar nodomu nodarīt kaitējumu citam cilvēkam. Agresīvas uzvedības veicējam ir jātic, ka nodarījums kaitēs un upuris centīsies no agresijas izvairīties (Anderson & Bushman, 2002). Savukārt „agresivitāte” tiek skaidrota kā individuāla vai grupas īpašība: uzvedības tendence uzbrukt apkārtējiem cilvēkiem. (Psiholoģijas vārdnīca, 1999).

Sociālajā psiholoģijā izšķir divus agresijas pamatveidus – naidīgo un instrumentālo agresiju (Baron, 1977). Naidīgās agresijas mērķis ir sagādāt ciešanas citam cilvēkam vai pat viņu nogalināt – vardarbība ģimenē, huligānisms, sadistiska uzvedība. Tā rodas spēcīga afekta un dusmu ietekmē. Instrumentālās agresijas gadījumā indivīds tiecas sasniegt kādu noteiktu mērķi un agresija nav saistīta ar spēcīgām emocijām – uzbrukums ar mērķi aplaupīt, pasūtījuma slepkavība.

Trupinājumā aplūkosim jaunākās agresivitāti skaidrojošās teorijas:

Runājot par frustrācijas teoriju, jāmin Džona Dolarda (John Dollard, 1939) vārds, kurš pirmais noformulē teoriju, kontekstā ar kuru agresivitāte tiek aplūkota kā frustrācijas sekas. Teorijas pamattēze ir - frustrācija vienmēr noved pie agresijas. Frustrāciju sociālpsiholoģijā saprot kā ilgstošu emocionālu stāvokli ar negatīvu emociju pārsvaru. Frustrācija rodas, saskaroties ar šķērslī, kas traucē cilvēkam realizēt mērķi. Šķērslis galvenokārt ir reāls, bet ir gadījumi, kad tas ir izdomāts. Frustrācijas stāvoklī cilvēkam rodas dusmu, izmisuma un trauksmes sajūta. Frustrācijas intensitāte ir atkarīga no mērķa sasniegšanas iespējām un no mērķa nozīmīguma. Ja mērķis ir ļoti nozīmīgs, bet šķērslis liels, frustrācija ieiet virssliekšņa fāzē un izpaužas spēcīgā agresijas uzliesmojumā. No tā izriet secinājums, ka agresivitāte ir frustrācijas sekas.

Turpinot attīstīt frustrācijas teoriju, Leonards Berkovics (Leonard Berkovic, 2001) izvirzīja jaunus pieņēmumus. Viņš atzīst, ka agresivitāte ne vienmēr parādās kā dominējoša reakcija uz frustrāciju un dusmas ir tikai viens no stimuliem, kuri var

darboties kā agresijas provokatori. Dusmas pašas par sevi neizraisa agresivitāti. Lai īstenotu agresīvu uzvedību, nepieciešami papildus situācijas stimuli, kā, piemēram, šaujāmieroča klātbūtne. Balstoties uz jaunākajām atziņām, agresīvas domas, nepatīkami notikumi, skaļi trokšņi, provokācijas, rada negatīvas emocijas un automātiski stimulē dažādas domas atmiņā, motorās reakcijas un psiholoģiskās atbildes reakcijas, kas ir saistītas gan ar „cīņas”, gan „bēgšanas” tendencēm. Cīņas asociācijas ierosina dusmu sajūtas, savukārt bēgšanas asociācijas ierosina baiļu sajūtu, kas rada agresiju (Anderson & Bushman, 2002). Tāpēc Berkovica teorija tika nosaukta par kognitīvo neosociāciju teoriju.

Par uzbudinājuma pārnesšanas teorijas autoru tiek uzskatīts Dolfs Zillmans (Dolf Zillmann, 1979), kurš uzsver, ka frustrācijas teorija ir pārāk vāja un nenoteikta. Viņš izstrādā uzbudinājuma pārnesšanas teoriju un piedāvā par agresijas nosacījumu uzskatīt uzbudinājumu, kuru var gan mērit, gan novērot. Uzbudinājumam ir tieša saikne ar simpātiskās nervu sistēmas kairināšanu, kura izpaužas somatiskās reakcijās. Viņš uzskata, ka uzbudinājums var pāriet no viena uzbudinājuma uz otru, tādējādi pastiprinot vai pavājinot emocionālās reakcijas spēku. Pievēršot uzmanību skaidrojuma par uzbudinājuma un kognitīvo procesu neatkarīgu ietekmi uz agresīvu uzvedību, Zillmans pierāda, ka izziņa un uzbudinājums ir cieši saistīti. Viņš norāda uz izziņas procesu specifisko lomu emocionāli agresīvu reakciju pastiprināšanā vai pavājināšanā. Zillmans pierādīja, ka pie ļoti augstiem uzbudinājuma līmeņiem, izziņas darbības spēju samazināšanās var novest pie impulsīvas uzvedības. Tā kļūs agresīva tāpēc, ka kognitīvā procesa dezintegrācija rada traucējumus agresijas bremsēšanai.

Sociālās mijiedarbības teorija (Tedeschi & Felson, 1994, kā minēts Anderson & Bushman, 2002) agresīvu uzvedību interpretē kā sociālās ietekmes rezultātu. Teorijas ietvaros agresīva uzvedība tiek saprasta kā nepamatoti augsta pašvērtējuma rezultāts. Agresīva darbība tiek veikta ar augstu mērķi, piemēram, nosodīt provokatoru, lai izvairītos no turpmākām provokācijām. Kāda cilvēka nedabīgas uzvedības rezultātā tiek iespaidota cita cilvēka uzvedība. Balstoties uz šo teoriju, cilvēka uzvedību virza paredzami apbalvojumi un gaidāmi rezultāti.

Savukārt Alberts Bandura (Albert Bandura, 1973) izvirzīja hipotēzi, ka agresīva uzvedība tiek apgūta, novērojot citu cilvēku darbību. Viņš uzskata, ka dusmu emocijas nav noteicošais faktors, kas izraisa agresivitāti. Agresivitāte rodas socializācijas pamatā, vērojot atbilstošu darbības veidu un apgūstot to. Viņš pētīja cilvēku uzvedību, kas tiek

orientēta uz paraugu. Saskaņā ar Banduru, agresīvas uzvedības analīzei būtiski ir trīs momenti:

1. veids kā tiek apgūtas tamlīdzīgas darbības,
2. faktori, kas provocē uz šādu darbību,
3. nosacījumi, kādos tie nostiprinās.

Banduras veiktie pētījumi pierādīja, ka nav nepieciešams demonstrēt agresīvas uzvedības piemērus – tās simboliskais attēlojums masu saziņas līdzekļos un literatūrā ir pietiekams, lai veidotos agresīva reakcija. Vēl spēcīgāks efekts ir gadījumā, ja indivīdam tiek rādīts piemērs, ka agresīva uzvedība tiek atzīta par pieņemamu un netiek sodīta. Atšķirībā no instinktu un frustrācijas teorijām, netiek uzskatīts, ka indivīds nepārtraukti izjūt agresiju, kas rodas iekšēju spēku ietekmē. Iemācīšanās teorija pieļauj agresīvas uzvedības rašanos noteiktos sociālos apstākļos, kas veicina šādu uzvedību. Agresiju ir iespējams mazināt, ja tiek mainīti sociālie apstākļi. Bandura uzsver instrumentālo nosacījuma refleksu izveidošanās nozīmi agresīvas uzvedības veidošanā. Ja bērns ar agresijas palīdzību iemācās sasniegt savu mērķi, tas kļūst par ieradumu un bērnā nostiprinās pārliecība, ka agresija ir vērtīgs instruments (Bandura, 1973).

Banduras teoriju apstiprina arī starpkultūru pētījumi. Tika novērots, ka kultūrās, kurās valda savstarpēji naidīga atmosfēra, bērns tiek agri atdalīts no krūts un netiek novērsta agresīva uzvedība, ir vērojamas spēcīgākas agresīvas uzvedības tendences nekā kultūrās, kurās balstās uz savstarpēju uzticēšanos un attiecību siltumu. Ir sastopamas kultūras, kuras savu agresiju ir pārtransformējušas rituālos un citās darbībās. Tas ir veids, kā izpaust agresīvu uzvedību, nenodarot pāri līdzcilvēkiem (Furmanov, 1996).

Īpaši jāatzīmē scenārija teorija, kur scenārijs tiek uztverts kā labi pielietojams apvienots jēdziens mūsu atmiņā, kas ietver cēloņsakarības, mērķus un darbības plānu (Huesmann, 1998, kā minēts Anderson & Bushman, 2002). Pat dažreiz pielietots noteikts scenārijs var izmainīt cilvēka uzvedību. Bieži izspēlēts scenārijs rada papildus savienojumus mūsu atmiņā, tā palielinot iespējas to aktivizēt. Teorijas ietvaros tiek apgalvots, ka masu medijos novērotais uzvedības scenārijs spēj vadīt cilvēka uzvedību. Vērojot vardarbību, veidojas pieejams scenārijs, kas kļūst vispārināts daudzās situācijās un iespējams pat kļūst hronisks.

Analizējot agresivitāti veicinošos faktoros, lielāka uzmanība tiks pievērsta bioloģiskajiem un sociālajiem faktoriem. Pastāv uzskats, ka agresivitāte ir atkarīga no cilvēka fizioloģiskajām īpatnībām. Par agresīvu uzvedību ir atbildīgas galvas smadzeņu

garozas struktūras deniņu apvidū un limbiskā sistēma garozas iekšējā daļā. Pētījumi liecina, ka tādi bojājumi kā audzēji un infekcijas šajos apvidos var veicināt agresiju un kriminālu uzvedību (Brennan, Hall, Bor, William & Najman, 2003) Agresivitāti var ietekmēt arī cilvēka ķermeņa bioķīmiskie faktori, piemēram, vīrišķā dzimumhormona testosterona līmenis asinīs. Vairāki pētnieki atzīst, ka testosterona līmenim ir tieša saistība ar vīriešu fizisko un verbālo agresivitāti (Olweus, 1979). Ir konstatēts, ka mākslīgi samazinot testosterona līmeni asinīs, tiek nomāktas agresīvas tendences. Ņemot vērā, ka vīriešiem testosterona līmenis asinīs samazinās, sasniedzot pieaugušā vecumu, jāsecina, ka visagresīvākie ir tieši pusaudžu grupas pārstāvji. Hormonu nevar uzskatīt par agresijas cēloni, bet tas var veicināt pusaudzi uz agresīvu uzvedību noteiktās situācijās.

Pētnieki savos darbos uzsver agresijas situatīvos faktoros, kuriem ir liela loma agresivitātes veicināšanā (Feshbach, 1964). Tie ir: nolūks, mērķa sasniegšanas gaidas un atmaksa, pašvērtējums un citu cilvēku vērtējums. Apskatīsim dažus no tiem: Nolūks - cilvēkam agresivitāte rodas, kad viņš ievēro, ka otram ir ļaunprātīgi nodomi attiecībā uz viņu. Ja indivīds domā, ka otrs cenšas nodarīt pāri, tad viņa dusmas un tālāko rīcību nevar izmainīt, bet, ja indivīds secina, ka incidents ir bez iepriekšēja nodoma, tad dusmas ātri pāriet; Pašvērtējums - pašvērtējumam ir izšķiroša nozīme cilvēka agresivitātē. Pašvērtējuma līmenis nosaka normatīvos standartus, kuri var kavēt vai stimulēt agresijas norisi. Ja netaisni uzbrūk, apvaino vai aizskar cilvēka pašcieņu, tad viņš agresiju izmanto, lai to atgūtu. Tam piekrīt arī Alfrēds Ādleris (Alfred Adler, kā minēts Severson, 1990) uzsverot, ka agresivitāte ir neatņemama zemapziņas sastāvdaļa, kas organizē cilvēka darbību. Jebkura indivīda universāla īpašība ir tiekšanās pēc pārkuma, cīņa par pirmo vietu. Cilvēka zemapziņa var radīt dažādas agresīvās formas - gan atklātās, gan simboliskās (piem., lielīšanās ir simboliska pārkuma realizācija). Tas izskaidrojams ar to, ka agresīvais instinkts ietver sevī narcistisko kompleksu, kas prasa cieņu un atzīšanu. Tiek arī norādīts, ka jānotiek pašvērtējuma objektivizācijai, kas civilizē cilvēkus un piespiež ievērot morālās normas; Citu cilvēku vērtējums - citu cilvēku klātbūtne vai nu pastiprina vai bremsē agresijas efektu. Šeit svarīga loma ir tam, kā vērotājs vērtē agresīvu uzvedību. Ja cilvēks, kurš vēro, atbalsta agresiju, tad arī subjekts to pielieto vairāk, bet, ja vērotājs noliedz agresiju, tad subjekta agresīvā darbība tiek bremsēta (Feshbach, 1964).

Apkopojot iepriekš teikto jāsecina, ka agresivitātes izpratne šobrīd balstās uz šādām pamata teorijām: frustrācijas teoriju (John Dollard, 1939), kognitīvo asociāciju

teoriju (Berkowitz, 2001), sociālās iemācīšanās teoriju (Bandura, 1973), uzbudinājuma pārņemšanas teoriju (Zillmann, 1979), sociālās mijiedarbības teoriju (Tedeschi & Felson, 1994), scenārija teoriju (Huesmann, 1998). Vairākas no tām sasaucas ar frustrācijas teoriju, tādējādi šī teorija būtu vispiemērotākā agresijas saistību pētīšanai. Piemēram, sociālās iemācīšanās teorija ir kā papildinājums frustrācijas teorijai, ja par pamatu pieņem, ka jebkurš traucēklis nodomu realizācijā provocē agresiju, tad indivīds dzīves laikā mācās, kā izlādēt agresīvos impulsus.

Agresivitātes izpausmes un cēloņi pusaudžu vecumposmā

Pusaudža vecums cilvēka dzīvē saistās ar īpašu vēlmi sevi pierādīt, izmēģinot spējas dažādās jomās un konfliktējot ar vecākiem un sabiedrību kopumā. Identitātes meklējumi ir viens no galvenajiem šī vecumposma uzdevumiem (Ēriksons, 1998).

Ādlers (Ādlers, 1992) uzskata, ka atkarībā no izdošanās vai neizdošanās sevi pierādīt, pusaudzis izjūt vai nu pārākumu pār citiem, vai arī jūtas mazvērtīgs un zaudē ticību sev. Šīs izjūtas var tikt izpaustas ārējā, iespējams, agresijas veidā un radīt pusaudzī nemitīgu kara stāvokli.

Kopumā pētnieki uzskata, ka agrīie un vidējie pusaudža gadi (11-16 gadi) visvairāk pakļaujas apkārtējās vides ietekmei un spēj identificēties ar vardarbīgiem personāžiem, jo daļa pusaudžu antisociālu uzvedību uzskata par vilinošu. Kā arī šajā vecumposmā pusaudži labprāt eksperimentē ar dažādām „aizliegtām” darbībām (Konij, Bijvak, Bushman, 2007). Šajā vecumā pusaudžu aktivitāte ir mazāk pārraudzīta no pieaugušo puses, salīdzinot ar sākumskolas vecumu (Olson, Kutner, Warnes, 2008).

Agresīva uzvedība pusaudžu vecumā visbiežāk izpaužas kā delikventa uzvedība - sākot ar konfliktēšanu, bēgšanu no mājām līdz zādzībām un vardarbīgiem uzbrukumiem. Lai diagnosticētu agresīvu uzvedību kā uzvedības traucējumu (conduct disorder – CD), balstoties uz DSM-IV klasifikācijas pamata, ir jāuzrāda vismaz 3 no tālākminētajām darbībām pēdējo 12 mēnešu laikā, bet 1 darbība pēdējo 6 mēnešu laikā (Cavell, 2000). Pārkāpumi tiek grupēti 4 kategorijās:

- agresīva uzvedība pret cilvēkiem un dzīvniekiem,
- vandālisms,
- zādzība,
- citi likumu pārkāpumi (bēgšana no mājām, skolas kavējumi)

Svarīgi ir atzīmēt, ka 45-70% no jauniešiem, kuriem ir diagnosticēts CD, piemīt arī uzmanības deficīta/hiperaktivitātes sindroms (Cavell, 2000).

Kaut arī agresīva uzvedība tiek uzskatīta par ietekmējamu uzvedības modeli, pirmsskolas vecumā novērotai agresivitātei ir tendence saglabāties arī 13 gadu vecumā (Pierce, Erving, Campbell, 1999, kā minēts Cavell, 2000).

Ja uzsākot skolas gaitas, bērns vēl joprojām saglabā uzvedības problēmas, pastāv liela varbūtība, ka skolas vecumā viņam tiks diagnosticēts CD (Pierce et al., 1999, kā minēts Cavell, 2000).

Analizējot dzimumu atšķirības jāsecina, ka zēni uzrāda augstākus agresivitātes rādītājus nekā meitenes (Huesmann & Eron, 1989). Daži longitudinālie pētījumi norāda uz nelielām pretrunām, uzsverot, ka pirmsskolas vecumā zēni uzrāda augstāku agresivitātes līmeni, bet iestājoties pusaudža vecumam, meitenes panāk zēnus un agresivitāte turpina attīstīties vienādi zēnu un meiteņu grupās. Tika uzsvērts, ka agresivitātei ir tendence saasināties pusaudža vecuma sākumposmā, izlīdzināties turpmākajos gados un atkal samazināties pusaudža vecumposma beigās. Fiziskās agresijas tendences visos pusaudža posmos zemākas ir meitenēm nekā zēniem (Martino, Ellickson, Klein, McCaffrey & Edelen, 2008).

Vairums psihologu atzīst, ka agresīva uzvedība ir neveiksmīga socializācijas procesa rezultāts un tās attīstība sākas tūlīt pēc bērna dzimšanas (Bandura, 1999). Viens no cēloņiem ir nevērīga un negatīva vecāku attieksme pret bērnu, kas rada viņā frustrāciju un pāriet bailēs un agresivitātē (Sears, 1953, Goldfarb, 1945, Lowrey, 1940, kā minēts Bandura, 1999). Tam piekrīt arī Boulbijs (Bowlby, 1988) uzsverot, ka lielākā daļa agresīvu bērnu agrīnā vecumā ir tikuši ilgstoši atraukti no mātes. Tā rezultātā, sāpes citos, kuras var panākt ar agresivitāti, it kā atbrīvo bērnu no savām sāpēm un frustrācijas sajūtas. Savukārt agresivitātes izpausme izsauc vecāku neapmierinātību un sodu, radot papildus trauksmes stāvokli, kuru bērns mazina, izdarot reālu agresīvu darbību (Dollard, 1939, kā minēts Bandura, 1999)

Savukārt Frīdlanders (Friedlander, 1949, kā minēts Bandura, 1999) oponē iepriekš teiktajam, uzsverot, ka ne visi bērni, kuriem pietrūkst vecāku rūpju, kļūst agresīvi. Frīdlanders uzsver, ka agresivitātes izpausmes pusaudžu vecumā varētu būt saistītas ar neapzinātu vainas sajūtu, aiz kuras slēpjas bērnībā aizliegtās vēlmes. Tā kā sodu par bērnībā izjustām aizliegtajām vēlmēm izciest nav iespējams, lai tomēr saņemtu nosodījumu, pusaudzis var nodarīt īstu pārkāpumu un darīt visu, lai tas tiktu atklāts.

Daži pētnieki norāda uz vecāku nosodījumu nozīmi agresīvas uzvedības veicināšanā vai kavēšanā. Pētījumu rezultāti liecina, ka pusaudži mazāk pauž agresivitāti, ja saņēmuši smagu un vieglu sodu par iepriekš izdarītām agresīvām darbībām. Savukārt gadījumos, kad nosodījums ir bijis vidējs, agresīvas tendences uzvedībā atkārtojas biežāk. Tas ir saistīts ar ambivalenci vecāku un bērnu attiecībās, jo iespējams, ka neskaidrs nosodījums bērnam var radīt neizpratni par nākotnē sagaidāmo (Sears & Whiting, 1953, kā minēts Bandura, 1999).

Domājot par masu mediju ietekmi, jāpiemin uzskats par identitātes veidošanās procesu. Tiek norādīts uz tādu pusaudžiem raksturīgu tendenci kā ģimenes, draugu vai kādas sociālas institūcijas grupu vērtību nekritisku pieņemšanu. Aiziešana no pašas identitātes meklēšanas rada nevēlamu, nedomājošu personības būtību, kas var kļūt par vieglu upuri jebkurai sociālai ietekmei, tai skaitā masu mēdijiem. To apstiprina arī pētījums par dažādu faktoru ietekmi uz agresivitāti, norādot, ka pastāv cieša sakarība starp agresivitāti un iesaistīšanos deviantās grupās (Martino, Ellickson, Klein, McCaffrey, Edelen, 2008).

Apkopojot iepriekš teikto, jānorāda, ka agresivitātes rašanās šajā vecumposmā ir saistīta ar vecāku un sabiedrības attieksmi pret pusaudža identitātes meklējumiem un reakciju uz vienu vai otru uzvedības formu.

Vardarbības teorētiskais pamatojums

Vardarbība ir definēta kā draudi otras personas iebiedēšanai vai fiziskā spēka pielietojums ar nodomu nodarīt otram pāri, radot fizisku ievainojumu (Farell & Flannery, 2006). Vardarbība ir agresija, bet ne visa agresijas ir vardarbība (Anderson & Bushman, 2002). Tiek izdalīti četri vardarbības veidi, kas pastāv starp jauniešiem, ņemot vērā cēloņus, kā arī to, pret ko šī vardarbība ir vērsta (Tolan & Guerra, 1994, kā minēts Farell & Flannery, 2006):

1. situatīvā vardarbība – vardarbības pamatā ir sociālie faktori – nabadzība, trūkums, alkohola un narkotisko vielu lietošana, kā arī ieroča pieejamība;

2. attiecību jeb starppersonu vardarbība – rodas no strīdiem starp indivīdiem, kurus saista attiecības, kā arī šī vardarbība ir vides, psiholoģisko un attīstības faktoru mijiedarbības rezultāts;

3. vardarbība, kas veikta personiskā labuma gūšanai – daļa no kriminālas uzvedības ar mērķi iegūt peļņu vai kādu citu labumu, to nosaka psiholoģiskie faktori, kas ir attīstījušies agrā bērnībā;

4. psihopatoloģiskā vardarbība – vardarbības veids, kura pamatā ir bioloģiskie faktori, piemēram, nervu sistēmas deficīts vai smagas psiholoģiskas traumas, vai abu faktoru mijiedarbība.

Literatūrā vardarbība parasti tiek iedalīta trīs grupās: emocionālā / psiholoģiskā vardarbība, fiziskā vardarbība, seksuālā vardarbība (Majore, Dimante, Sebre, Spružēvica, 2000).

Starp meitenēm parasti valda emocionāla vardarbība, kas ietver dzēlīgu piezīmju izteikšanu, tenkošanu, draudus, izslēgšanu un neiesaistīšanu kopīgās darbībās, kā arī apsūkāšanu (Furlong, Sharma & Rhee, 2000, kā minēts Hanish, 2004).

Amerikā ampēram viens no desmit bērniem cieš no vienaudžu atkārtotas un nemitīgas vardarbības (Hanish, 2004). Pētnieki uzskata, ka starp pusaudžiem vispopulārākā ir vardarbības forma, kuru angļiski apzīmē ar terminu „bullying” – termins, kuru lieto gadījumos, kad viens vai vairāki cilvēki kopā uzbrūk kādam citam cilvēkam vai cilvēku grupai (Smakowski & Kopasz, 2005). Latviski šo terminu varētu tulkot kā iebiedēšanu – pusaudži ar nodomu kaitē kādam, kurš nav spējīgs sevi aizstāvēt, vai terorizēšanu – pusaudži apsūkā viens otru, fiziski aizskar, apzog, apmelo, kā arī nepieņem sociālās aktivitātēs (Beale, 2001, kā minēts Smakowski & Kopasz, 2005).

Pētījumā, kurā piedalījās 1470 amerikāņu pusaudži, tika noskaidrots, ka pēdējo divpadsmit mēnešu laikā 33% no pētījuma dalībniekiem ir tikuši piekauti, 15% ir piedzīvojuši uzbrukumu no saviem vienaudžiem, 31% izteikti draudi, pret 11% dalībnieku ir bijis pavērsts nazis, bet pret 5% dalībnieku ir bijis pavērsts šaujamerocis (Tschann, Flores, Pasch, & Van Oss Marin, 2005).

Vienaudžu vardarbība ne tikai atstāj tūlītējas fiziskas un/vai psiholoģiskas sekas, bet bērnībā un pusaudža gados pārciestā vardarbība var izraisīt pielāgošanās problēmas nākotnē, kas ir saistītas galvenokārt ar skolu un mācībām (Hanish & Guerra, 2000). Pētījumi parāda, ka pusaudžu savstarpējā vardarbība var novest pie negatīvas sevis novērtēšanas (Crick & Bigbee, 1998, kā minēts Cleary, 2000), kā arī pie uzvedības elementu apgūšanas problēmām, depresijas, disociācijas vai pašnāvnieciskas uzvedības (Graham & Juronen, 1998).

Tie pusaudži, kuri ir bijuši vardarbību upuri un izjūt agresivitāti pret apkārtējiem cilvēkiem, daudz vairāk nekā citi atzinās, ka uz skolu ir nesuši ieročus, lietojuši alkoholu

vai uzsākuši fizisku kaušanos skolā (Brockenbrough, 2002, kā minēts Smakowski & Kopasz, 2005).

Apkopojot iepriekš sacīto, jāsecina, ka vardarbība ir draudi otras personas iebiedēšanai vai fiziskā spēka pielietojums ar nodomu nodarīt otram pāri, radot fizisku ievainojumu. Pastāv trīs vardarbību veidi – emocionālā/psiholoģiskā, fiziskā un seksuālā vardarbība.

Masu mēdijos attēlotā vardarbība

Viena no institūcijām, kura spēj ietekmēt pusaudzi identitātes meklējumos, ir masu mēdiji. Tā kā cilvēks tiek pakļauts sabiedrībai, no kuras ietekmes viņš tikpat kā nav spējīgs izsargāties, tad tādai institūcijai kā televīzija ir jāpievērš sevišķa uzmanība.

Masu mēdijos attēlotā vardarbība tiek saprasta kā TV ziņu raidījumos, sporta pārraidēs, mākslas filmās, reklāmās un dokumentālos raidījumos attēlotas vardarbības ainas, kuras tiek mērītas minūtēs (Haridakis, 2002). Aplūkojot masu mēdijos sastopamo vardarbību un analizējot tās saistību ar agresivitāti, pievērsīšos tieši fiziskajai vardarbībai, tāpēc uzsveršu, ka fiziskā vardarbība ir fiziska spēka vai tehniska ieroča nodarījums citam cilvēkam. Tā var izpausties gan kā traumas nodarīšanas iespēju demonstrēšana, gan kā miesas bojājumi vai pat fiziska iznīcināšana. Slepkaivība, izvarošana un piekaušana ir spilgti piemēri vardarbīgai uzvedībai, kas vērsta pret citu personu (Baron, 1977, kā minēts Wortman & Loftus, 1988).

Latvijas televīzijā, balstoties uz A. Vilka (Vilks, 1998) pētījumiem, katru stundu populārāko programmu kanālos vidēji tiek rādīti 9 fiziskās un 8 verbālās vardarbības akti. Ja cilvēks dienā pie TV ekrāna pavada vidēji divas stundas, viņš redz apmēram 17 vardarbības aktus. ASV pētījumi liecina, ka divas no trim TV programmām attēlo vardarbības ainas. Tas ļauj secināt, ka līdz 18 gadu vecumam, bērns noskatās aptuveni 8000 slepkavības ainu un 100000 cita veida vardarbības (Huston et al., 1992, kā minēts, Bushman, 1995).

Igaunijā veiktajā longitudinālajā pētījumā tiek atklāts, ka no 2000. gada līdz 2007. gadam pie TV pavadītais laiks pusaudžu grupai (15-19 gadi) ir samazinājies par 55 minūtēm un šobrīd Igaunijas jaunieši vidēji pie TV pavada 170 minūtes dienā (Vihalemm, 2008). Var secināt, ka pamazām datora un interneta izmantošana sāk izkonkurēt TV popularitātes ziņā.

Spānijā veiktajā pētījumā tiek apgalvots, ka TV attēloto vardarbību skaits 1 stundas laikā ir 18, tai skaitā ir fiziska un psiholoģiska, kā arī kaitējums kāda īpašumam. Vērā ņemams šķiet fakts, ka puse no fiziskās vardarbības ainām attēlo kāda cilvēka nonāvēšanu (Villanueva, Bilbao, Castro & Anagnostou, 2006).

Filmas un raidījumi, kuros tiek atspoguļota vardarbība, bija populāri daudzus gadus atpakaļ un ir vēl šodien. Kā piemēru varētu minēt mākslas filmas „Krusttēvs”, „Lubene”, „Nogalināt Bilu” – šis saraksts ir bezgalīgs.

TV skatīšanās saistība ar vardarbību nav tik vienkārša, kā to dažkārt ir pieņemts uzskatīt. Ļoti svarīgi ir tas, kā vardarbības ainas tiek demonstrētas skatītājam, kādi komentāri tās pavada un kāds ir pats skatītājs.

Vardarbības ainu saistība ar agresivitāti

Kā iepriekš minēts, masu medijos ir sastopama gan fiziska, gan psiholoģiska vardarbība, kā arī kaitējums kāda cita īpašumam (Villanueva et al., 2006). Fiziskas vardarbības ainas variē pēc smaguma, sākot ar fizisku sāpju nodarīšanu un beidzot ar nogalināšanu (Anderson, 2002).

Domājot par agresivitātes dinamiku laikā, jāsecina, ka vardarbības ainas atstāj iespaidu uz bērnu uzvedību tūlīt pēc to noskatīšanās, kas ilgst apmēram 1 stundu. Ja sāk darboties fantāzijas, kuras saistās ar filmā redzēto, agresivitātes tendences var saglabāties ilgstošāk, kā arī kļūt spēcīgākas (Berkovic, 2001).

Berkovica veikto pētījumu rezultāti skaidri parāda, ka noziegumu skaits strauji pieaug pēc ziņu raidījumos sniegtās informācijas par īpaši smagiem noziegumiem. Vislabāk šo sakarību atspoguļo tā saucamais „Marilyn Monroe” efekts – divu nedēļu laikā pēc ziņu raidījumos atstāstītiem pašnāvību gadījumiem, reāli izdarīto pašnāvību skaits palielinās par 2.5% (Berkowitz & Macaulay, 1971).

Televīzijā, īpaši mākslas filmās vērojamā vardarbība, palielina agresīvas uzvedības izpausmes starp pusaudžiem tikpat lielā mērā kā reāla atrašanās sabiedrībā, kurā ir vērojama vardarbība. To pierāda pētījums ar pusaudžiem, demonstrējot vienai grupai filmu ar vardarbības elementiem un otrai – neitrālas ainas (Josephson, 1987). Pēc filmas noskatīšanās, bērni tika novēroti spēlējot hokeju un tika uzskaitīti agresīvas uzvedības akti, kuri būtu atzīstami par nosodījumu saskaņā ar spēles noteikumiem. Tika secināts, ka vardarbīgu ainu vērošana nozīmīgi pastiprināja fiziskās agresijas izpausmes tiem pusaudžiem, kuri jau pirms tam bija uzvedušies agresīvāk. To apstiprina arī Laijensa veiktais pētījums ar zēniem, novērojot agresivitātes izpausmes uzvedībā

ikdienas nodarbēs pirms un pēc filmu demonstrēšanas (Leyens, Herman, Ginette, Dunand & Muriel, 1982) Iespējams, tas norāda, ka uz agresivitāti tendēts bērns atpazīst ekrānā redzēto, identificē to ar sevi un vieglāk izrāda agresīvu uzvedību, jo tā ir kļuvusi par normu un apgūtu kontaktēšanās modeli.

Pētījumos arī tiek pierādīts, ka indivīdi ar augstu agresivitātes līmeni priekšroku dod agresīva rakstura filmām un pēc noskatīšanās jūtas agresīvāki nekā indivīdi ar zemāku agresivitātes līmeni (Bushman, 1995). Kā arī agresivitātes līmenis cieši korelē ar tādu TV šovu skatīšanos, kuros dominē verbālā agresija (Banerjee, Greene, Krcmar, Bagdasarov, 2009). Cilvēki kļūst nejutīgi pret vardarbības ainām, vērojot tās atkārtoti īsā laika periodā, kā arī zaudē līdzjūtību pret vardarbības upuriem un izrāda lielāku patiku par vardarbīgu filmu kopumā (Fanti, Vanman, Henrich, Avraamides, 2009).

Iepriekš minētie pētījumi atspoguļo, ka vardarbības ainas atstāj iespaidu uz bērnu uzvedību tūlīt pēc to noskatīšanās, taču psihologi šaubās, kādas sekas ir pastāvīgai vardarbības vērošanai televīzijā ilgākā laika periodā. Vācijā veikts longitudināls pētījums apstiprina, ka pastāv cieša sakarība starp vardarbības ainu vērošanu jaunākajā skolas vecumā un agresīvu uzvedību pusaudža gados (Hopf, Huber, Weith, 2008).

Savukārt, ja bērns uzrāda agresīvas uzvedības tendences jaunākajā skolas vecumā, nenozīmē, ka pusaudža vecumā viņš pavadīs vairāk laika pie TV, vērojot vardarbīgas ainas. (Huesmann & Eron, 1986) To apstiprina arī Andersona veiktais pētījumu apkopojums, norādot, ka korelācija starp vardarbības ainu vērošanu agrā bērnībā un agresīvu uzvedību pusaudža gados ir stiprāka nekā korelācija starp agresivitāti agrā bērnībā un izvēli pavadīt laiku vērojot vardarbības ainas pusaudža gados (Hopf et al., 2008).

Īslaicīga vardarbības ainu ietekme uz agresivitāti ir ciešāka pieaugušajiem nekā bērniem, savukārt vardarbības vērošana ilglaicīgi vairāk ietekmē bērnus. Tiek apgalvots, ka ilga laika pavadīšana, vērojot vardarbības ainas un zems vecāku iesaistīšanās līmenis audzināšanas darbā, spēcīgi ietekmē agresivitāti jau pēc 2 gadiem (Graber, Nichols, Lynne, Brooks, Gunn & Botvin, 2006).

Kā iepriekš tika minēts, psihologu viedokļi par vardarbības ainu ietekmi atšķiras, tāpēc jo īpaši nozīmīgs šķiet Frīdmena (Freedman, 1996) atzinums. Viņš nepiekrīt masu mediju ietekmei uz pusaudžu agresivitāti, norādot uz vairākām iepriekš minēto pētījumu nepilnībām:

1. daudzos eksperimentos izmantotais instrumentārijs ir apšaubāms,

2. galvenie secinājumi tiek izdarīti, balstoties uz nenozīmīgām sakarībām un netiek ņemti vērā citi rezultāti, piemēram, agresīvi bērni kļūst mazāk agresīvi, savukārt mazāk agresīvi bērni kļūst vairāk agresīvi gan pēc filmas ar vardarbības elementiem skatīšanās, gan pēc neitrālas filmas skatīšanās. To Frīdmens izskaidro ar regresiju pret aritmētisko vidējo,

3. nav iespējams nošķirt vardarbības ainu izraisītās sajūtas no emocionāla uzbudinājuma un sajūsmas izraisītajām sajūtām, jo lielākā daļa eksperimentos demonstrēto filmu ir emocionāli uzbudinošas un spēj pastiprināt jebkuras uzvedības formas,

4. eksperimenti ir piesārņoti ar „situācijas pieprasījumu” – skatoties vardarbīgas epizodes, bērnos var rasties domas par agresīvas uzvedības pieļaujamību un gaidām.

Domājot par Freida agresivitātes teoriju, varētu secināt, ka cilvēks izjūt katarsi – atbrīvošanos no agresīvas enerģijas, vērojot vardarbīga rakstura filmas. Agresija pēc Freida domām ir nenovēršama, kā arī nenovēršama ir nepieciešamība to periodiski izlādēt (Freids, 2007). Pastāv viedoklis, ka tieši pateicoties novērotajai agresijai masu mēdijos, izdodas mazināt agresiju, ļaujot to izpaust bez mazākā ļaunuma apkārtējiem. Tam piekrīt arī citi pētnieki, uzsverot, ka cilvēki pēc dabas ir agresīvi un jūt nepieciešamību redzēt agresiju arī apkārt, lai justos vienlīdzīgi (Ferguson, 2002).

Televīzija, pēc Frīdmena domām, ir veiksmīgs iemesls, lai atrastu izskaidrojumu sabiedrībā pieaugošajām agresivitātes tendencēm, bet tas nav īstais. Viņš aicina vairāk pievērsties patiesajiem iemesliem – nabadzībai, rasismam, narkomānijai un bērnu audzināšanas problēmām ģimenē.

Vardarbības ainu saistību nosakošie faktori

Domājot par iepriekšminētajiem rezultātiem, rodas jautājums, kāpēc TV spēj ietekmēt tādas uzvedības formas kā agresivitāti?

Turpinājumā apskatīsim dažus no svarīgākajiem vardarbības ainu ietekmes mehānismiem. Agresivitāte cilvēkos rodas tūlīt pēc vardarbības ainu vērošanas. Galvenie faktori, kas liek to apgalvot, ir:

1. „uzlādēšanas” (angļu val. „priming”) efekts – kognitīvo procesu ietekmes rezultāts, kad vardarbības ainu izraisītās domas aktivizē citas, neapzinātās domas un var pat izsaukt reakciju, jo mūsu atmiņā glabājas ne tikai emocijas, bet arī motoras reakcijas. Līdz ar to var veidoties vērotās agresijas stimulētas domas, kuras ir agresīvas

un rada negatīvas tendences attiecībā pret citiem cilvēkiem (Berkovic,2001).Skatoties uz ieroci, apziņā rodas ideja par agresiju.

2. emocionāls uzbudinājums un tā pārņemšana - stimuli, kas rosina dusmīgas emocijas var tikt uztverti daudz stiprāk nekā patiesībā, jo masu mediju izraisītām emocijām ir tendence būt kļūdainām un provokatīvām. Šī masu mēdiu palielinātā ierosme var sasniegt tādas virsotnes, ka nepiemērotu atbildes reakciju kavēšana samazinās un dominējošās iemācītās atbildes reakcijas tiek izpaustas tūlītējā problēmas risinājumā - tiešā instrumentālā agresijā.

3. uzvedības imitācija - jebkuram cilvēkam, īpaši bērnam, pastāv dabiska tieksme atdarināt visu novēroto. To pastiprina fakts, ka bērniem bieži problēmas sagādā atšķirt realitāti no fantāzijas (Huesmann, 2006).

Ilglaicīgas agresivitātes galvenie cēloņi ir:

1. noturīga novērotās uzvedības apgūšana – bērniem piemīt tendence apgūt un vispārināt uzvedības modeļus un pielietot tos jaunās situācijās. Pēc vardarbības ainu vērošanas, bērnos var rasties bailes, aizdomīgums un dusmas, kuras viņi pārnes uz reālo dzīvi un pielieto attiecībās ar cilvēkiem. Šīs reakcijas pēc Berkovica domām pastiprina situācija, kad bērnam paralēli netiek sniegta pretēja informācija – nav pozitīvu attiecību parauga ģimenē vai ārpus tās.

2. emocionālo procesu aktivizācija un pieradums jeb nejūtība. Atkārtoti vērojot vardarbības ainas, rodas pieradums pie noteikta tipa emocionālām izpausmēm. Piemēram, jebkuram indivīdam dabiska reakcija uz slepkavības ainām ir negatīva – paaugstinās sirdsdarbība, parādās svīšana un diskomforta sajūta. Tomēr, atkārtoti vērojot šāda tipa ainas, rodas pieradums un cilvēks var kļūt nejūtīgs un emocionāli vienaldzīgs pret tām (Cline, Croft & Courier, 1973). Kā teikts iepriekš, cilvēki kļūst nejūtīgi pret vardarbības ainām, vērojot tās atkārtoti īsā laika periodā, kā arī zaudē līdzjutību pret vardarbības upuriem un izrāda lielāku patiku par vardarbīgu filmu kopumā (Fanti et al., 2009).

Svarīgi, ka pieradums rodas pats no sevis un neprasa nekādu piepūli. Līdz ar to pusaudzis nemaz neapzinās, ka ir ticis iespaidots, kā arī nespēj analizēt efektus un izvērtēt, kuriem būtu jāizrāda emocionāla atsaucība, kuriem savukārt pretošanās vai vienaldzība (Huesmann, 2006).

Visi pusaudži nav vienādi, tāpēc arī TV pausto informāciju katrs uztver atšķirīgi. Tiek uzskatīts, ka masu mediju ietekmi nosaka dažādi moderatori:

1. informācijas saturs, vardarbības attaisnošana un identifikācija,

2. pusaudža personības iezīmes,
3. sociālā vide.

Turpinājumā apskatīsim sīkāk katru no tiem.

Informācijas saturs. Filmas, kuras nespēj piesaistīt uzmanību, neietekmēs pusaudžu emocionālo noskaņojumu. Uzmanības piesaisti veicina tādi faktori kā straujas kustības, spilgtas krāsas un paaugstināts skaļums – iezīmes, kas raksturīgas ainām ar vardarbības elementiem. Īpaši nozīmīga un bīstama ir vardarbības ainās iesaistīto tēlu attaisnošana, jo tā veido skatītājos ticību, ka agresīva rīcība nav sodāma. Pētījumos ir pierādīts, ka šāda tipa "slikto" tēlu attaisnošana un nesodīšana patiešām palielina agresivitāti (Bandura & Ross, 1963). Tam piekrīt arī Berkovics (Berkovic, 2001), uzsverot, ka gadījumos, kad agresivitāte tiek nosodīta un parādīta kā pāridarījums, tā neizsauc agresivitātes tendences.

Nozīmīga satura uztverē ir spēja vai nespēja identificēt sevi ar TV atveidoto tēlu. Pusaudži, kuri spēj cieši identificēties ar tēlu, ir pakļauti lielākai vēlmei atdarināt redzēto un apgūt dažādus vardarbības paņēmienus. Kā arī izjūt lielāku agresivitāti, iejūtoties tēlā. Interesanti, ka izvēloties tēlus ar ko identificēties, cilvēki dod priekšroku harizmātiskumam un spēkam, nevis līdzībai ar sevi (Feshbach & Singer, 1971). Kā arī daudz pievilcīgāki identifikācijai šķiet reālistiski tēli, nevis pilni fantāziju – pārsātināti ar nereālām detaļām. Varētu pieņemt, ka bīstamāka vardarbības ietekme varētu būt dokumentāliem raidījumiem, nevis mākslas filmām. Pastāv iespēja, kā norāda Berkovics (Berkovic, 2001), ka agresivitātes tendences neaktivizēt palīdz apziņa, ka filmā attēlotais ir tikai izdomājums. Atgādinājums par to pirms filmas skatīšanās var mazināt emocionālo satraukumu filmas laikā un vēlmi nodarīt pāri saviem nelabvēļiem pēc filmas noskatīšanās. Kā arī cilvēks var apzināti distancēties no ekrānā redzamās agresijas, pievēršot uzmanību filmas mākslinieciskajam veidojumam, tādējādi neaktivizējot sevī agresivitātes tendences.

Pusaudža personības iezīmes. Kā parāda iepriekš aprakstītie pētījumi, nozīmīgs ir indivīda agresivitātes līmenis – masu mediji atstāj spēcīgāku ietekmi uz indivīdiem, kuriem ir augstāks agresivitātes līmenis. To apstiprina arī pētījums par filmu izvēli un agresivitātes līmeni pēc vardarbības vērošanas (Bushman, 1995). Rezultāti parāda, ka indivīdi ar augstu agresivitātes līmeni priekšroku dod agresīva rakstura filmām un pēc noskatīšanās jūtas agresīvāki nekā indivīdi ar zemāku agresivitātes līmeni. Iepriekš minēto sakarību apraksta arī Bandura, nosaucot to par „abpusējā determinisma” fenomenu (Bandura, 1973). Dažāda rakstura cilvēki meklē dažāda rakstura masu mediju

informāciju. Filmas, kurās demonstrē vardarbību, ar interesi skatās tikai tie bērni, kuri jau ir agresīvi. Iespējams tas ir tāpēc, ka viņiem ir vieglāk identificēt sevi ar šiem tēliem un viņi redzēto iztulko kā agresiju un tas savukārt aktivizē tendences, kā tas tiek izskaidrots ar kognitīvās neosociāciju teorijas palīdzību. Maz agresīvi bērni virspusēji skatās šādas filmas un savu uzmanību nekoncentrē uz attiecīgajām ainām, kā arī nenotiek identifikācija. Kā arī jāpiemin cita pētījuma rezultāti, kurā tiek norādīts, ka agresīvi indivīdi ir iecietīgāki pret vardarbību TV ekrānā un reaģē uz to aizrautīgi un ar humoru (Gunter, 1985, kā minēts Banerjee et al., 2009). Jaunākajos pētījumos tiek minēts, ka arī tādas personības iezīmes kā neirotizms un ekstraversija pozitīvi korelē ar vardarbīgu filmu izvēli, savukārt spēja saprasties korelē negatīvi ar vardarbīgu filmu izvēli (Krcmar & Kean, 2005).

Joprojām nav vērā ņemamu pētījumu par intelekta nozīmi saistībā ar masu mediju ietekmi. Latvijā veiktā pētījuma rezultāti apliecina, ka pusaudži ar augstākiem intelekta rādītājiem izjūt zemāku agresivitātes tendenci nekā pusaudži ar zemākiem intelekta rādītājiem (Černova, 2005). No vienas puses, pusaudži ar zemākiem intelekta rādītājiem, kuri nav aizņēmi skolā un ārpus skolas aktivitātēs, vairāk laika pavada pie televizora un tādējādi ir ilglaicīgāk pakļauti vardarbības vērošanai. Savukārt pusaudži ar augstākiem intelekta rādītājiem jebkura tipa informāciju uztver ātrāk un varētu gaidīt, ka rezultātā spēj labāk apgūt agresīvas uzvedības modeļus (Comstock & Paik, 1991). Abiem gadījumiem joprojām trūkst pamatojuma.

Tiek uzskatīts, ka vērā ņemams faktors mediju ietekmei ir kontroles lokuss. Cilvēki ar eksternālo kontroles lokusu vairāk laika pavada, skatoties TV un viņiem ir raksturīga bailpilna attieksme pret sabiedrību kopumā (Wober & Gunter, 1982, kā minēts Haridakis, 2002).

Pusaudži, kuri reālajā dzīvē ir pieredzējuši pret sevi vērstu agresiju, pēc vardarbības ainu vērošanas, uzvedas agresīvāk nekā pusaudži bez šādas pieredzes (Harris, 1996, kā minēts Haridakis, 2002).

Daži pētījumi atklāj, ka pastāv atšķirības starp zēnu un meiteņu agresivitātes tendencēm masu mediju ietekmē. Zēni izrāda lielāku interesi nekā meitenes par filmām ar vardarbīgu raksturu, kā arī pēc filmu noskatīšanās pauž lielāku agresivitāti un antisociālu uzvedību (Paik & Comstock, 1994, kā minēts Haridakis, 2006).

Vecāku un apkārtējo cilvēku attieksme ir nozīmīgs faktors mediju ietekmei. Pētījumi pierāda (Huesmann & Eron, 1986), ka agresīvas uzvedības tendences bērnos var tikt samazinātas, pārrunājot kopā ar sev uzticamu cilvēku televīzijā redzēto un uzsverot,

ka savu mērķu sasniegšanai, kā arī attiecībās ar vienaudžiem, agresīva uzvedība nav atbalstāma. Kā arī nemitīgi atgādinot, ka filmas ir tālu atrautas no realitātes. Vecāku ietekme izpaužas arī audzināšanas metožu izvēlē. Bērni, kuri ģimenēs bieži tiek sodīti, vairāk skatās televizoru, priekšroku dodot vardarbības ainām un agresīviem varoņiem. Skatoties šādas filmas, viņi iespējams izdzīvo filmas gaitu un varoņu rīcību, identificējot sevi un atrisinot tās problēmas, kuras nevar atrisināt dzīvē.

Apkopojot iepriekš sacīto, jāsecina, ka masu mēdijos vidēji stundas laikā tiek attēloti 18 vardarbības akti. Vardarbības ainas atstāj iespaidu uz pusaudžu uzvedību tūlīt pēc to noskatīšanās, kā arī ilgākā laika periodā, jo pastāv cieša sakarība starp vardarbības ainu vērošanu jaunākajā skolas vecumā un agresīvu uzvedību pusaudža gados.

Televīzijas skatīšanās motivācijas saistība ar agresivitāti

Katrs no mums ieslēdz televizoru dažādu motīvu vadīts, kā arī, pievēršot uzmanību piedāvājumam, izvēlas sev tīkamāko pārraidi (Eyal & Rubin, 2003) Tas ir process, kas jaunākajos pētījumos tiek skaidrots ar „Lietojuma un Apmierinājuma modeli” (Uses and Gratifications Model). Šis modelis skaidro kā un kāpēc cilvēki izvēlas noteikta veida masu mēdiju informāciju un palīdz labāk izprast masu mēdiju atstātos iespaidus uz cilvēka emocionālo pasauli, nekoncentrējot uzmanību tikai uz vardarbības ainu analīzi. Lietojuma un apmierinājuma modelis ir daudzpakāpju process, kas ietver vairākus faktorus, kas darbojas pakārtoti un ir balstīti uz skatītāju – vajadzību psiholoģiskā izcelsme, kas izraisa uz masu mēdijiem liktas cerības, kas ved pie dažādu mēdiju izvēles un rezultātā nonāk pie vajadzību apmierinājuma un to radītajām sekām, kuras bieži ir negribētas un iepriekš neplānotas (Krcmar & Kean, 2005). Modeļa ietvaros tiek pētīts masu mēdiju lietojums un apmierinājums, atklājot rezultātus, ka nevar likt vienādības zīmi starp abiem faktoriem. Var secināt, ka šie faktori norāda, ka cilvēka sociālie un psiholoģiskie apstākļi ietekmē vajadzības un vēlmes, kas tiek izteiktas motivācijā komunicēt ar mēdiju starpniecību, lai apmierinātu šīs vajadzības. Tādēļ motivācija spēj ietekmēt tādus procesus kā mēdiju izvēle, uzmanība, satura interpretācija un filmu radītie efekti. Var secināt, ka mākslas filmu skatīšanās motivācija palielina vai samazina vardarbības ainu ietekmi uz indivīdu, kā arī attiecīgi iespaido agresivitāti (Haridakis & Rubin, 2003).

Pētījumos tiek norādīts, ka motīvi masu mēdiņu izvēlei ir – brīvā laika pavadīšana, relaksācija, izklaide, informācijas gūšana, sociāla iesaistīšanās, uzmundrinājums, kā arī vientulības kļedēšana (Haridakis & Rubin, 2003).

Pastāv uzskats, ka bērnu un pusaudžu agresivitāte pozitīvi korelē ar tādu motivāciju kā vardarbīgu mākslas filmu skatīšanās, lai gūtu uzmundrinājumu. (Greenberg, 1975, kā minēts Haridakis, 2002). Citos pētījumos tiek paskaidrots sīkāk, ka pusaudži, kuri vēlas gūt uzmundrinājumu, izvēlas tieši vardarbīga rakstura filmas un dažādas sporta pārraides (Rubin, 1979, kā minēts Haridakis & Rubin, 2003). Tiek atklāts, ka erotiska rakstura filmu skatīšanās, lai aizstātu seksuālo partneri, var novest pie vēlmes iegūt partneri ar varu (Perse, 1994). Pusaudži, kuru motivācija iesaistīties televīzijas pārraidēs ir informācijas gūšana, izjūt frustrāciju, kad tiek piedāvātas skatīties grafiskas šausmu filmas. Savukārt pusaudži, kuri izjūt skumjas, vēlas atslābināties un aizmirst problēmas, priekšroku dod tieši grafiskām šausmu filmām (Johnson, 1995).

Kā viena no galvenajām mākslas filmu izvēles motivācijām tieši pusaudžu vidū tiek uzskatīta vēlēšanās just vienotību ar saviem vienaudžiem, kā arī izvairīties no problēmām reālajā dzīvē (Colwell & Payne, 2000).

Kā jau minēts, motivācija vistiešākajā mērā spēj ietekmēt tādas pēc filmu efektus kā agresija. Visciešākā korelācija pastāv starp laika kavēkli, izklaides motivāciju un kopējās agresijas tendenci, fizisko agresiju, dusmām un naidīgumu. Negatīva korelācija pastāv starp TV skatīšanos ar motivāciju iesaistīties sociālajā dzīvē un dusmām, kā arī informācijas iegūšanas motivāciju un naidīgumu (Haridakis, 2006).

Jāsecina, ka analizējot motivāciju no procesa viedokļa, tās izpratne kļūst par svarīgu pienesumu vardarbības ainu un agresivitātes saistības pētīšanai. Sava pētījuma ietvaros pievērsīšu uzmanību motivācijas saistībai ar vardarbīga un nevardarbīga rakstura filmām, cerot atklāt vērā ņemamas sakarības.

No bakalaura darbā analizētā materiāla un uz to pamata veiktajiem secinājumiem izriet bakalaura darba praktiskais pētījums par 15-17 gadīgu jauniešu agresivitāti un to saistību ar mākslas filmu izvēli, TV skatīšanās motivāciju un TV skatīšanās laiku. Tiek izvirzīta *hipotēze* - Zēni uzrāda augstākus agresivitātes rādītājus, filmu ar vardarbības elementiem izvēles rādītājus un TV skatīšanās laika rādītājus nekā meitenes. Kā arī *pētījuma jautājums* – Kāda ir saistība starp pusaudžu agresivitāti, mākslas filmu izvēli, TV skatīšanās motivāciju un TV skatīšanās laiku?

Metode

Pētījuma dalībnieki

Pētījuma dalībnieki ir 112 Rīgas, Rīgas rajona un Saldus vispārizglītojošo skolu skolēni vecumā no 15-17 gadiem. Uz visiem piedāvātajiem aptauju jautājumiem atbildes ir snieguši tikai 106 respondenti (49 zēni un 57 meitenes). Līdz ar to pētījuma ietvaros tika apstrādātas un analizētas šo 106 respondentu aptaujas. Izlases veidošanā tika izmantota nejaušā metode.

Instrumentārijs

Pētījumā tika izmantota aptauja, kas sastāvēja no piecām daļām (skat. 3.pielikumu).

Pirmajā daļā tika ietverti demogrāfiskie dati, t.i., respondentu dzimums un vecums.

Otrajā daļā tika ietverts jautājums par TV skatīšanās ilgumu nedēļā, lūdzot norādīt stundu skaitu.

Trešajā daļā tika izmantota „Agresijas aptauja” (The Aggression Questionnaire, Buss & Perry, 1992), kā tulkošanu un adaptāciju veikusi A.Gaitniece-Putāne (2008). Aptauja sastāv no 29 apgalvojumiem par dažādiem uzvedības veidiem, kas ietilpst kādā no 4 metodikas skalām: fiziskās agresijas skala- 5.,6.,11.,12.,16.,17.,21.,24.,29.jaut., verbālās agresijas skala – 4.,10.,18.,23.,27. jaut., dusmu skala – 1.,7.,13.,19.,22.,26.,28. jaut., naidīguma skala.- 2.,3.,8.,9.,14.,15.,20.,25. jaut. Izvērtēšana tika fiksēta Likerta skalā (1-”nekad”; 5-”ļoti bieži”). Fiziskās agresijas un dusmu skala uzrāda augstu iekšējo saskaņotību (Kronbaha alfa ir no 0,77-0,87) Naidīguma skalai ir nedaudz pazemināts ticamības koeficients ($\alpha=0,69$). Zems ticamības koeficients ir vienīgi verbālās agresijas skalai ($\alpha=0,50$), bet to var skaidrot ar pantu specifisko izpratni Latvijas kultūrvidē. Formulējumi, piemēram, *Es saviem draugiem tieši saku, ja viņiem nepiekrītu*, iespējams, drīzāk tiek izprasti kā spēja diskutēt konfliktsituācijās un savas identitātes apzināšanās pusaudžu vecumposmā, nevis kā verbāla agresija.

Ceturtajā daļā tika iekļauta „Filmu izvēles anketa” - oriģināla aptauja, kas tika izveidota, balstoties uz Bušmana (Bushman,1995) anketas paraugu. Tā sastāvēja no 10 mākslas filmu aprakstiem (5- ar vardarbības elementiem; 5- bez vardarbības elementiem). Katru filmu respondents vērtēja ar atbildi uz apgalvojumu: “Es vēlētos

noskatīties šo filmu”. Izvērtēšana tika fiksēta Likerta skalā (1-”nemaz nepiekrītu”;5-”pilnībā piekrītu”).

Piektajā aptaujas daļā tika izmantota “TV skatīšanās motivācijas aptauja” (Television Viewing Motives Scale, Rubin, 1983). Metodiku veido 21 apgalvojums, kurš ietilpst kādā no 6 skalām: laika kavēklis – 5.,6.,10.,12. jaut., relaksācija – 8., 13., 16., 18.jaut., izklaide – 3.,11.,15.,19.jaut., informācija – 1.,9.,14.jaut., sociāla iesaistīšanās – 4.,17.,21.jaut., uzmundrinājums – 2.,7.,20.jaut. Izvērtēšana tika fiksēta Likerta skalā (1-”nemaz nepiekrītu”;5-”pilnībā piekrītu”). Oriģinālvalodā iekšējā ticamība (Kronbaha alfa) metodikas skalām ir no 0,67 līdz 0,84 (Haridakis, 2006).

Darba izstrādes laikā tika veikta šīs aptaujas sākotnējā adaptācija. Aptauja tika tulkota no angļu valodas uz latviešu valodu ar turp un atpakaļ tulkošanas palīdzību. Aptaujas ticamība tika noteikta, pārbaudot pantu iekšējo saskaņotību (Kronbaha alfas rādītāji) (sk.1.tab.).

1.tabula. TV skatīšanās motivācijas aptaujas skalu Kronbaha alfas rādītāji latviešu un oriģinālvalodā (n=106)

Skalas apzīmējums	Pantu skaits	Kronbaha alfa	Kronbaha alfa
		latv. val.	oriģinālval.
Laika kavēklis	4	0,50	0,84
Relaksācija	4	0,74	0,80
Izklaide	4	0,69	0,79
Informācija	3	0,67	0,80
Sociāla iesaistīšanās	3	0,41	0,67
Uzmundrinājums	3	0,68	0,71

Var redzēt, ka četrām skalām Kronbaha alfas ir robežās no 0,60 līdz 0,70, kas norāda uz vidēji augstu ticamību, kaut arī nesasniedz oriģinālā testa izlases attiecīgā rādītāja līmeni. Skalai *laika kavēklis* Kronbaha alfa ir 0,50. *Sociālās iesaistīšanās skalai* ir ļoti zema iekšējā saskaņotība, līdz ar to šīs skalas rādītāji netika izmantoti datu analīzē un interpretācijā. Jāpievērš uzmanība, ka šīs skalas ticamība oriģinālajā versijā arī ir viszemākā, tāpēc varētu domāt par pantu atbilstību skalas saturam. Viens no problemātiskākajiem pantiem skalā *laika kavēklis* ir 6.pants. Iemesls šī panta zemajai ticamībai varētu būt ne tik veiksmīgs tulkojums - „*jo tas ir ieradums un vienkārši nodarbošanās*”. Vairāk iedziļinoties panta jēgā kļūst skaidrs, ka šo domu labāk būtu

izteikt tā - „*jo tas ir ieradums, vienkārši kaut kas, ko darīt*”. Analizējot pantus, tika atklāta neprecizitāte 7.jautājumā, kur tulkojuma rezultātā tika ieviests vietniekvārds – „*because it is thrilling*”/”*jo tas mani saviļņo*”. Kā norādījuši (Van de Vijver & Hambleton, 1996), tas nav pieļaujams, tulkojot instrumentāriju. Šo pantu labāk būtu aizstāt ar – „*jo tas ir saviļņojoši*”. Pantu grūtības indeksu analīze parāda, ka visi panti iekļaujas 20-80% robežās, t.i., no 1,2 līdz 4,12 un M vidējais = 3,16, kas liecina, ka rādītāji atbilst labu aptauju psihometriskajiem kritērijiem (skat.1.pielikumu).

Procedūra

Dati tika ievākti frontāli. Saskaņojot ar skolas psihologu un klases audzinātāju, tika izmantots 10., 11. un 12. klases audzināšanas stundu laiks, lai skolēni – respondenti veiktu aptaujas izpildi. Sākumā tika atklāts anonimitātes un brīvprātības princips. Respondenti tika informēti, ka pētījums ir saistīts ar pusaudžiem raksturīgu uzvedības izpēti, laika pavadīšanu pie TV, kā arī viņiem tiek dota unikāla iespēja pirmajiem novērtēt publikai nedemonstrētus mākslas filmu aprakstus. Respondentiem anketa bija jāaizpilda vienā tikšanās reizē, bez pārtraukuma un bez laika ierobežojuma.

Pēc tam respondenti tika šifrēti. Dati tika apkopoti, kodēti un analizēti.

Rezultāti

Sākotnējie dati tika apstrādāti ar SPSS programmas 18. versijas palīdzību.

Apstrādājot pusaudžu agresijas aptaujas, TV skatīšanās motivācijas un filmu satura izvēles datus, tika iegūti sekojoši aprakstošās statistikas rādītāji (skat. 2.pielikumu). Novērtējot rādītājus var secināt, ka fiziskās agresijas skala, dusmu skala, kā arī tādas TV skatīšanās motivācijas skalas kā laika kavēklis, relaksācija, izklaide un filmu ar vardarbības elementiem skala neatbilst normālam sadalījumam.

Lai pārbaudītu hipotēzi par to, ka zēni uzrāda augstākus agresivitātes rādītājus, filmu ar vardarbības elementiem izvēles rādītājus un TV skatīšanās laika rādītājus nekā meitenes, tika izmantots t-kritērijs, kas ļauj izdarīt secinājumus par divu izlašu aritmētisko vidējo vienādību vai atšķirību (skat. 2.tab.).

2.tabula. Meiteņu un zēnu izlases agresijas un filmu izvēles aprakstošās un_secinošās statistikas rādītāji

Skalas	M		SD		t-tests
	meitenes (n=57)	zēni (n=49)	meitenes (n=57)	zēni (n=49)	
Agresija					
Fiziskā	1,87	2,60	0,56	0,73	5,69**
Verbālā	3,09	3,41	0,53	0,65	2,81**
Dusmas	2,29	2,55	0,62	0,69	1,98*
Naidīgums	2,80	2,82	0,51	0,60	0,23
Kopējā	10,06	11,39	1,58	2,00	3,80**
Filmu izvēle					
Filmas A	14,64	17,93	4,09	15,58	1,53
Filmas B	16,10	14,71	3,44	4,22	-1,86
TV skatīšanās laiks	13,75	16,26	10,70	16,92	-0,92

*p<0,05; **p<0,01

Var secināt, ka pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības zēnu un meiteņu izlasē fiziskās agresijas ($t= 5,69$, $p<0,01$), verbālās agresijas ($t=2,81$, $p<0,01$), dusmu ($t=1,98$, $p<0,05$) un kopējās agresijas ($t=3,80$, $p<0,01$) skalās. Vidējie rādītāji zēniem ir augstāki. Nepastāv statistiski nozīmīgas atšķirības mākslas filmu satura izvēlē un TV skatīšanās laika rādītājos. Tādējādi pētījuma sākumā izvirzītā hipotēze tiek apstiprināta daļēji.

Lai pārbaudītu pētījuma jautājumu, kāda ir saistība starp pusaudžu agresivitāti, mākslas filmu satura izvēli, TV skatīšanās motivāciju un laiku, ko pusaudzis pavada pie TV ekrāna, tika veikta korelāciju analīze. Tā kā $n>50$ un dažu skalu rezultāti neveido normālu sadalījumu, analīzei tika izmantots Spīrmena korelācijas koeficients.

3.tabula. Agresijas, filmu izvēles, TV skatīšanās motivācijas un TV skatīšanās laika rādītāju Spīrmena korelācijas koeficienti (n=106)

Skalas	Filmas A	Filmas B	TV skatīšanās laiks
Agresija			
Fiziskā	0,22*	-0,05	0,09
Verbālā	-0,04	-0,09	-0,15
Dusmas	0,04	0,07	0,05
Naidīgums	0,17	0,18	-0,07
Kopējā	0,15	0,04	0,00
TV skatīšanās motivācija			
Laika kavēklis	0,16	0,17	0,37**
Relaksācija	0,15	0,19*	0,29**
Izklaide	0,03	-0,09	0,38**
Informācija	0,02	0,17	0,08
Uzmundrinājums	0,15	0,10	0,17
TV skatīšanās laiks	0,24*	0,01	

*p<0,05; **p<0,01

Var secināt, ka visai izlasei kopā mākslas filmas ar vardarbības elementiem statistiski nozīmīgi pozitīvi korelē ar fizisko agresiju ($r = 0,22$, $p < 0,01$), kā arī ar laiku, ko pusaudzis pavada pie TV ($r = 0,24$, $p < 0,05$). Filmas bez vardarbības elementiem statistiski nozīmīgi pozitīvi korelē ar relaksācijas skalu ($r = 0,19$, $p < 0,05$). Laiks, ko pusaudzis pavada pie TV, statistiski nozīmīgi pozitīvi korelē ar tādu TV skatīšanās motivāciju kā laika kavēklis ($r = 0,37$, $p < 0,01$), relaksācija ($r = 0,29$, $p < 0,01$) un izklaide ($r = 0,38$, $p < 0,01$). Jāatzīmē, ka statistiski nozīmīgi pozitīvi korelē arī filmas ar vardarbības elementiem un filmas bez vardarbības elementiem ($r = 0,29$, $p < 0,01$). Nepastāv statistiski nozīmīgas sakarības starp agresijas skalām un TV skatīšanās motivācijas skalām, tāpēc korelācijas rādītāji šīm skalām netiek atspoguļoti tabulā.

Meiteņu izlasē statistiski nozīmīgi pozitīvi korelē fiziskā agresija ar uzmundrinājuma skalu ($r = 0,27$, $p < 0,05$), dusmas ar relaksācijas skalu ($r = 0,29$, $p < 0,05$), kā arī naidīgums ar laika kavēkļa skalu ($r = 0,27$, $p < 0,05$) un

uzmundrinājuma skalu ($r = 0,37, p < 0,05$). Un kopējais agresijas līmenis ar uzmundrinājuma skalu ($r = 0,27, p < 0,05$) (skat.4.tab.).

4.tabula. Agresijas un TV skatīšanās motivācijas rādītāju Spīrmena korelācijas koeficienti meiteņu izlasē ($n=57$)

Skalas	Laika kavēklis	Relaksācija	Izklaide	Informācija	Uzmundrinājums
Fiziskā	0,02	-0,05	0,06	0,07	0,27*
Verbālā	-0,01	-0,09	-0,04	-0,10	0,03
Dusmas	0,21	0,29*	-0,02	0,03	0,15
Naidīgums	0,27*	0,20	0,01	0,14	0,37**
Kopējā	0,20	0,16	0,02	0,06	0,27*

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Savukārt zēnu izlasē statistiski nozīmīgi pozitīvi korelē fiziskā agresija ar izklaides skalu ($r = 0,34, p < 0,05$) un statistiski nozīmīgi negatīvi korelē naidīgums ar informācijas skalu ($r = -0,37, p < 0,01$)

5.tabula. Agresijas un TV skatīšanās motivācijas rādītāju Spīrmena korelācijas koeficienti zēnu izlasē ($n=49$)

Skalas	Laika kavēklis	Relaksācija	Izklaide	Informācija	Uzmundrinājums
Fiziskā	0,16	0,16	0,34*	0,16	0,10
Verbālā	-0,22	0,04	0,12	-0,25	0,08
Dusmas	0,12	-0,01	0,05	-0,03	-0,18
Naidīgums	0,10	0,15	-0,13	-0,37**	0,09
Kopējā	0,07	0,12	0,14	-0,16	0,01

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Atbildot uz pētījuma jautājumu, vai pastāv saistība starp pusaudžu agresivitāti, mākslas filmu satura izvēli, TV skatīšanās laiku un motivāciju var teikt, ka visai izlasei kopumā pastāv statistiski nozīmīga saistība starp fizisko agresiju un filmu ar vardarbības elementiem izvēli, TV skatīšanās laiku un filmu ar vardarbības elementiem izvēli, relaksāciju un filmu bez vardarbības elementiem izvēli, kā arī TV skatīšanās motivāciju (laika kavēklis, relaksācija, izklaide) un TV skatīšanās laiku.

Iztirzājums

Pēc iegūtajiem kopējiem rezultātiem var secināt, ka pētījumā izvirzītā hipotēze – zēni uzrāda augstākus agresivitātes rādītājus, filmu ar vardarbības elementiem izvēles rādītājus un TV skatīšanās laika rādītājus nekā meitenes tika daļēji apstiprināta. Pētījuma rezultāti norāda, ka zēniem ir augstāki fiziskās, verbālās, dusmu un kopējās agresijas rādītāji nekā meitenēm (skat. 2.tabulu). Zēni vairāk nekā meitenes atzina, ka ir jutušies nikni, izrādījuši aizkaitinājumu, nespējuši kontrolēt dusmas, draudējuši sev pazīstamiem cilvēkiem, kā arī iesaistījušies kautiņos. Tas sasaucas ar iepriekš aprakstīto pētījumu rezultātiem, kuros tiek minēts, ka zēni uzrāda augstāku agresivitātes līmeni nekā meitenes (Bongers et al., 2004), kā arī starp meitenēm visbiežāk pastāv emocionāla, nevis fiziska vardarbība (Furlong et al., 2000, kā minēts Hanish, 2004). Atšķirības starp vidējiem netika novērotas naidīguma skalā. Tas nozīmē, ka gan zēni, gan meitenes jūtas vienlīdz aizdomīgi pret apkārtējiem, izjūt greizsirdību un neizprot savu niknumu. Hipotēzes apstiprināšanās ir pretrunā ar citiem pētījumiem, kuros tiek apgalvots, ka iestājoties pusaudža vecumam, meiteņu agresivitātes līmenis panāk zēnu līmeni un līdz pusaudža vecumposma beigām agresivitāte turpina attīstīties vienādi zēnu un meiteņu grupās, izņemot fizisko agresiju, kas visos vecumposmos zēniem ir augstāka nekā meitenēm (Martino et al., 2008). Iespējams, ka zēni un meitenes pusaudža vecumā agresivitāti izjūt līdzīgi, uz ko norāda naidīguma rādītāji, bet atšķiras agresivitātes izpausmes veids, uz ko norāda atšķirīgie fiziskās un verbālās agresijas rādītāji.

Nepastāv statistiski nozīmīgas atšķirības filmu ar vardarbības elementiem rādītājos, kaut arī to var novērot tendenču līmenī un to apstiprina pētījumi, atklājot, ka zēni biežāk nekā meitenes izrāda interesi par filmām ar vardarbīgu raksturu (Paik & Comstock, 1994, kā minēts Haridakis, 2006). Nepastāv statistiski nozīmīgas atšķirības arī TV skatīšanās laika rādītājos. Zēni pavada vidēji 16h nedēļā, skatoties TV pārraides, savukārt meitenes – 13h nedēļā. Vidēji pusaudzis pavada 2h vai 120 minūtes dienā, skatoties TV un, balstoties uz pētījumiem var secināt, ka tādējādi tiek pakļauts 18 vardarbības ainām (Villanueva, et al, 2006). Salīdzinoši var minēt, ka Igaunijā veiktajā longitudinālajā pētījumā tiek atklāts, ka no 2000. gada līdz 2007. gadam pie TV pavadītais laiks pusaudžu grupai (15-19 gadi) ir samazinājies par 55 minūtēm un šobrīd Igaunijas jaunieši vidēji pie TV pavada 170 minūtes dienā (Vihalemm, 2008). Būtībā tas ir pietiekami ilgs laiks, lai varētu domāt par TV skatīšanās motivāciju un tās saistību ar agresivitāti.

Atbildot uz pētījuma jautājumu par to, kāda ir saistība starp pusaudžu agresivitāti, mākslas filmu izvēli, TV skatīšanās motivāciju un TV skatīšanās laiku, rezultāti parāda, ka fiziskā agresija pozitīvi korelē ar vardarbīgu filmu izvēli (skat. 3.tabulu). Interpretējot rezultātus var secināt - jo augstāks agresivitātes līmenis, jo lielāka varbūtība, ka pusaudzis izvēlēsies brīvā laika pavadīšanai skatīties vardarbīga rakstura filmas. To apstiprina arī iepriekš veiktie pētījumi (Bushman, 1995). Pamatojot to no teorētiskā viedokļa, jāmin Banduras (Bandura, 1973) aprakstītais „abpusējā determinisma” fenomens - dažāda rakstura cilvēki meklē dažāda rakstura mēdiju informāciju. Filmas, kurās demonstrē vardarbību, izvēlas tikai tie pusaudži, kuri jau ir agresīvi. Iespējams tas ir tāpēc, ka viņiem ir vieglāk identificēt sevi ar šiem tēliem un viņi redzēto labāk izprot, kļūstot nejutīgi pret vardarbīgām ainām un zaudējot līdzjūtību pret vardarbības upuriem (Fanti et al., 2009). Iespējams, ka mazāk agresīvi pusaudži virspusēji skatās vardarbīga rakstura filmas un savu uzmanību nekoncentrē uz attiecīgajām ainām, kā arī nenotiek identifikācija.

Saistības trūkumu starp agresivitāti un nevardarbīgu mākslas filmu izvēli varētu skaidrot ar „Filmu izvēles anketā” iekļauto nevardarbīgo filmu aprakstu sižetiem, kuri iespējams likās saistoši tikai daļai pusaudžu. Iepriekš sacīto apstiprina Frīdmena (Freedman, 1996) izteiktie atzinumi, ka problēma agresivitātes un masu mēdijos attēlotās vardarbības sakarību noteikšanai ir tieši instrumentārijs. Grūtības sagādā izvēlēties tādas filmu sižetus, kuri nebūtu vardarbīgi, bet vienlīdz saistoši pusaudžu auditorijai.

Interpretējot TV skatīšanās motivācijas saistību ar agresivitāti, mākslas filmu izvēli un TV skatīšanās laiku, norādīšu, ka jaunākajos pētījumos tas tiek aplūkots ar „lietojuma un apmierinājuma modeļa” starpniecību, kas tiek raksturots kā daudzpakāpju process, kas ietver vairākus faktoros, darbojas pakārtoti un ir balstīts uz skatītāju – vajadzību psiholoģiskā izcelsme, kas izraisa uz masu mēdijiem liktas cerības, kas ved pie dažādu mēdiju izvēles, lietojuma un rezultātā nonāk pie vajadzību apmierinājuma un to radītājām sekām, kuras bieži ir negribētas un iepriekš neplānotas (Krcmar & Kean, 2005).

Filmas bez vardarbības elementiem visā izlasē un dusmas meiteņu izlasē statistiski nozīmīgi pozitīvi korelē ar tādu TV skatīšanās motivāciju kā vēlme relaksēties. Tas norāda, ka, izjutot dusmas, pusaudži priekšroku dod filmām bez vardarbības ar mērķi atslābināties un nomierināties. To varētu skaidrot ar katarses efektu, vēlēšanos atbrīvoties no dusmām un, ļaujoties uz izzīņas spējām, atrast iespēju pārnest uzbudinājumu, samazinot negatīvo emociju spēku, kā tas tiek skaidrots ar uzbudinājuma

pārņemšanas teorijas palīdzību (Zillman, 1979). Interesanti būtu veikt eksperimentu, lai pārlicinātos, vai nevardarbīgu filmu vērošana patiešām spēj mazināt dusmas un relaksē, jo, kā attēlo „lietojuma un apmierinājuma” modelis, masu mediju lietošana ne vienmēr nodrošina vajadzību apmierinājumu (Krcmar & Kean, 2005).

Balstoties uz atšķirīgiem agresijas rādītājiem zēnu un meiteņu grupā, TV skatīšanās motivācijas saistība ar agresivitāti tika mērīta un analizēta atsevišķi zēnu un meiteņu izlasei (skat. 4. un 5. tabulas). Izklaides motivācija pozitīvi korelē ar fizisko agresiju zēnu grupai, savukārt meiteņu grupā TV skatīšanās ar mērķi gūt uzmundrinājumu pozitīvi korelē ar vairākām agresijas apakšskalām (fizisko, naidīgumu, kopējo agresiju). Tas daļēji apstiprina iepriekš veikto pētījumu rezultātus, kuros tika atklāta pozitīva sakarība starp izklaidi, relaksāciju un fizisko agresiju vīriešu izlasē, bet netika atklāta pozitīva sakarība starp TV motivācijas apakšskalām un agresijas apakšskalām sievietes izlasē (Haridakis, 2006). Interpretējot rezultātus var secināt, jo augstāki ir fiziskās agresijas rādītāji, jo vairāk zēni un meitenes skatās TV ar motivāciju izklaidēties un gūt uzmundrinājumu. To varētu skaidrot ar pieraduma efektu un iespējamu nejutību pret vardarbību, jo pētījumi norāda, ka, parādoties pieradumam, cilvēki vardarbīgas ainas sāk uztvert aizrautīgi, ar humoru, izklaidējoties un izrādot lielāku patiku pret vardarbību TV ekrānā kopumā (Gunter, 1985, kā minēts Banerjee et al., 2009). Tomēr tas neizslēdz iespēju radīt agresijas loku, kad agresīvs pusaudzis izklaidējoties vēro vardarbīgas ainas TV un saņem papildus stimulus, kā tas tiek skaidrots ar kognitīvās neoasociāciju teorijas palīdzību un tādējādi aktivizē atmiņā dusmu vai baiļu domas, kas noved pie cīņas vai bēgšanas tendences un jaunas agresijas reālajā dzīvē (Berkovic, 2001).

Interesanti, ka zēnu izlasē atklājas korelatīva negatīva sakarība naidīgumam un motivācijai skatīties TV, lai iegūtu informāciju, apstiprinot iepriekšējo pētījumu rezultātus (Haridakis, 2006). Ņemot vērā, ka sociālās iemācīšanās teorijas ietvaros tiek skaidrots, ka indivīds apgūst darbības, vērojot tās, jāsecina, ka skatoties TV ar mērķi gūt informāciju, uzmanība tiek aizvirzīta no vardarbības un rezultātā, arī no sekām. To akcentē arī Berkovics, pieminot cilvēka spēju apzināti distancēties no ekrānā redzamas agresijas, pievēršot uzmanību filmu mākslinieciskajam veidojumam (Berkovics, 2001). Pētījumos tiek norādīts, ka pusaudži, kuru motivācija skatīties TV ir informācijas gūšana, izjūt frustrāciju, kad tiek piedāvātas skatīties grafiskas šausmu filmas (Johnson, 1995).

Korelatīva sakarība neparādās verbālajai agresijai ne ar vienu no TV skatīšanās motivācijas apakšskalām, kā arī filmu izvēli. Analizējot agresijas aptaujas verbālās agresijas apakšsalas pantus, šāds rezultāts nešķiet pārsteidzošs. Šie panti, kā iepriekš minēts, vairāk atspoguļo spēju diskutēt un pārliecināt citus, nevis atspoguļo verbālās agresijas iezīmes, piemēram, lamāšanos un draudus. Tādējādi rodas jautājums, vai Basa-Perija izstrādātā agresijas aptaujas verbālās agresijas apakšskala Latvijas kultūrvidē patiešām mēra verbālo agresiju?

Interpretējot rezultātus zēnu un meiteņu grupai atklājas, ka TV skatīšanās laiks pozitīvi korelē ar tādām TV skatīšanās motivācijām kā laika kavēklis, relaksācija un izklaide. Tas apstiprina iepriekš aprakstīto pētījumu rezultātus, kuros tika atklātas sakarības starp TV skatīšanās laiku un visām motivācijas apakšskalām, izņemot sociālo iesaistīšanos un informācijas gūšanu (Haridakis, 2006). Jāmin, ka *Sociālās iesaistīšanās skalai* ir ļoti zema iekšējā saskaņotība, līdz ar to šīs skalas rādītāji netika izmantoti datu analīzē un interpretācijā. Skaidrojot rezultātus var secināt, ka ilgāku laiku pusaudzis pavada pie TV ekrāna, ja motivācija ir saistīta galvenokārt ar brīvā laika pavadīšanu un izklaidi, kas rosina pārdomas, jo, uztverot TV kā izklaidi, nevis kā informācijas sniedzēju, pusaudzis var tikt ilgstoši pakļauts vardarbīgiem scenārijiem, kas rada papildus savienojumus atmiņā un palielina iespējas tos aktivizēt reālajā dzīvē un turpmāk izvēlēties pavadīt laiku, skatoties tieši vardarbīga rakstura filmas, kā tas tiek skaidrots ar scenārija teoriju (Huesmann, 1998, kā minēts Anderson & Bushman, 2002). To var pamatoti apgalvot, jo arī šajā pētījumā iegūtie rezultāti norāda, ka TV skatīšanās laiks pozitīvi korelē ar vardarbīgu filmu izvēli, apstiprinot iepriekš minēto pieraduma efektu, kā arī liekot pievērst uzmanību atziņai, ka ilga laika pavadīšana, vērojot vardarbības ainas, spēcīgi ietekmē agresivitāti jau pēc 2 gadiem (Graber et al., 2006).

Bakalaura darba ietvaros veiktā pētījuma sociālā un praktiskā nozīme atspoguļojas masu mēdiņu spējā ietekmēt identitātes veidošanās procesu, ar kuru sastopas ikviens pusaudzis. Tātad kopumā var secināt, ka pozitīva saistība starp TV skatīšanās laiku, izklaides motivāciju, fizisko agresiju un filmu ar vardarbības elementiem izvēli, norāda uz agresijas loku, kādā pusaudzis nonāk identitātes meklējumos, ja ikdienu netiek aizpildīta ar aktīvām nodarbēm vai mācību darbu. Domājot no frustrācijas teorijas viedokļa, izlādējot agresivitāti fiziskā veidā un norobežojoties no apkārtējās pasaules ar TV palīdzību, lai izklaidētos un identificētu sevi ar jauniem bezbailīgiem un agresīviem filmu varoņiem, pusaudzis iespējams cenšas mazināt dusmu un trauksmes sajūtu, kas radusies no attiecību problēmām ģimenē vai

skolā, kā arī nespējas sasniegt kādu konkrētu mērķi. Pētījumi arī apstiprina, ka viena no galvenajām mākslas filmu izvēles motivācijām tieši pusaudžu vidū tiek uzskatīta vēlēšanās izvairīties no problēmām reālajā dzīvē (Colwell & Payne, 2000). Aiziešana no paša identitātes meklējumiem rada nedomājošu personību, kas arvien vieglāk kļūst par upuri jebkurai sociālai ietekmei. Tā kā brīvā laika pavadīšana pie TV nesniedz pozitīvu pastiprinājumu, frustrējošā situācija var ieilgt. Ir pamats domāt, ka pusaudži, kuriem ir pozitīvas attiecības ģimenē un panākumi skolā, necenšas aizbēgt no realitātes, vērojot vardarbību TV ekrānā un kā norāda autores pētījums, TV ieslēdz informatīvos nolūkos, vai ar mērķi relaksēties, vērojot nevardarbīga rakstura filmas.

Analizējot pētījuma validitāti, jāņem vērā daži ierobežojumi. Pētījumā tika izmantotas pašnovērtējuma metodikas, kuras padara rezultātus ne tik objektīvus, jo respondentu novērtējumu par sevi varēja ietekmēt garastāvoklis, kā arī aizsardzības mehānismi. Iegūtos rezultātus un to interpretāciju varēja iespaidot arī respondentu neviennozīmīgā agresijas verbālās apakšskalas satura izpratne. Kā arī nevardarbīgo mākslas filmu sižetu izvēle, kuri iespējams nebija pietiekami saistoši pusaudžu auditorijai. Pētījuma ierobežojumi ir saistīti arī ar „TV skatīšanās motivācijas aptaujas” sākotnējo adaptāciju. *Sociālās iesaistīšanās skalai* ir ļoti zema iekšējā saskaņotība, līdz ar to šīs skalas rādītāji netika izmantoti datu analīzē un interpretācijā, kaut arī pētījuma jautājuma ietvaros būtu svarīgi noskaidrot agresijas saistību ar tādu TV skatīšanās motivāciju kā sociāla iesaistīšanās. Iespējams, veidojot pētījuma aptauju, adaptētā anketa būtu jāliek kā pirmā, lai mazinātu iespējamās kļūdainas atbildes aiz neuzmanības.

No analizētajiem pētījuma ierobežojumiem izriet arī ieteikumi iespējamām pētījuma turpinājumiem. Ieteicams būtu turpināt „TV skatīšanās motivācijas anketas” adaptāciju, izvērtējot autores darbā norādītās iespējamās tulkojumu neprecizitātes, kā arī veiktu faktoru struktūras analīzi, lai izprastu iespējamo pantu neatbilstību *sociālās iesaistīšanās skalas* struktūrai. Kā arī veiktu atkārtotu aptaujas ticamības pārbaudi. Turpinot pētījumus, būtu interesanti veikt eksperimentu, kā arī pētīt dažādu citu personības un sociālo faktoru saistību ar masu mēdijos attēloto agresivitāti, piemēram, intelekta. Autores pētījumā tiek norādīts, ka cilvēks var apzināti distancēties no ekrānā redzamās agresijas, ieslēdzot TV ar domu iegūt informāciju. Tas norāda uz kognitīvo procesu nozīmi un Latvijā veiktā pētījuma rezultāti apliecina, ka pusaudži ar augstākiem intelekta rādītājiem izjūt zemāku agresivitātes tendenci nekā pusaudži ar zemākiem intelekta rādītājiem (Černova, 2005).

Nobeigums

Bakalaura darba mērķis bija veikt un apkopot teorētisko analīzi par pusaudžu agresivitāti, TV skatīšanās motivāciju, mākslas filmu izvēli un TV skatīšanās laiku, kā arī veikt pētījumu, noskaidrojot šo rādītāju saistību.

Agresivitātes izpratne šobrīd balstās uz piecām pamata teorijām: kognitīvo asociāciju teorija (Berkowitz, 2001), sociālās iemācīšanās teorija (Bandura, 1973), uzbudinājuma pārnesšanas teorija (Zillmann, 1979), sociālās mijiedarbības teorija (Tedeschi & Felson, 1994) un scenārija teorija (Huesmann, 1998). Agresīva uzvedība pusaudžu vecumā visbiežāk izpaužas kā agresīva uzvedība pret cilvēkiem un dzīvniekiem, vandālisms, zādzība un tādi likumu pārkāpumi kā bēgšana no mājām, skolas kavējumi (Cavell, 2000).

Vardarbība tiek definēta kā draudi otras personas iebiedēšanai vai fiziskā spēka pielietojums ar nodomu nodarīt otram pāri, radot fizisku ievainojumu (Farell & Flannery, 2006).

Pētot pusaudžu agresivitātes saistību ar masu mēdijos attēloto vardarbību, pētnieki ir atklājuši, ka vardarbības ainas atstāj iespaidu uz pusaudžu uzvedību tūlīt pēc to noskatīšanās (Anderson & Dill, 2000), kā arī ilgākā laika periodā, jo pastāv cieša sakarība starp vardarbības ainu vērošanu jaunākajā skolas vecumā un agresīvu uzvedību pusaudža gados (Hopf et al., 2008). Kā viena no galvenajām mākslas filmu izvēles motivācijām tieši pusaudžu vidū tiek uzskatīta vēlēšanās just vienotību ar saviem vienaudžiem, kā arī izvairīties no problēmām reālajā dzīvē (Colwell & Payne, 2000).

Darba sākumā tika izvirzīta *hipotēze* - Zēni uzrāda augstākus agresivitātes rādītājus, filmu ar vardarbības elementiem izvēles rādītājus un TV skatīšanās laika rādītājus nekā meitenes. Kā arī *pētījuma jautājums* – Kāda ir saistība starp pusaudžu agresivitāti, mākslas filmu izvēli, TV skatīšanās motivāciju un TV skatīšanās laiku?

Izvirzītā hipotēze tika daļēji apstiprināta - zēniem ir augstāki fiziskās, verbālās, dusmu un kopējās agresijas rādītāji nekā meitenēm. Savukārt nepastāv atšķirības starp zēniem un meitenēm filmu ar vardarbības elementiem izvēles rādītājos un TV skatīšanās laika rādītājos. Atbildot uz pētījuma jautājumu, tika secināts, ka fiziskā agresija pozitīvi korelē ar vardarbīgu filmu izvēli. Filmas bez vardarbības elementiem visā izlasē un dusmas meiteņu izlasē statistiski nozīmīgi pozitīvi korelē ar tādu TV skatīšanās motivāciju kā vēlme relaksēties. Izklaides motivācija pozitīvi korelē ar fizisko agresiju zēnu grupai, savukārt meiteņu grupā TV skatīšanās ar mērķi gūt uzmundrinājumu

pozitīvi korelē ar vairākām agresijas apakšskalām (fizisko, naidīgumu, kopējo agresiju). Zēnu izlasē atklājas korelatīva negatīva sakarība naidīgumam un motivācijai skatīties TV, lai iegūtu informāciju. TV skatīšanās laiks pozitīvi korelē ar tādām TV skatīšanās motivācijām kā laika kavēklis, relaksācija un izklaide.

Domājot no frustrācijas teorijas viedokļa, izlādējot agresivitāti fiziskā veidā un norobežojoties no apkārtējās pasaules ar TV palīdzību, lai izklaidētos un identificētu sevi ar jauniem agresīviem filmu varoņiem, pusaudzis iespējams cenšas mazināt trauksmes sajūtu, kas radusies no attiecību problēmām ģimenē vai skolā, kā arī nespējas sasniegt kādu konkrētu mērķi.

Pētījumā tiek gūts papildus apstiprinājums tam, ka personības iezīmes ir viens no galvenajiem faktoriem, kas norāda uz masu mēdiju saistību ar agresivitāti un izskaidro, kāpēc daži indivīdi tiek pakļauti vardarbīgu ainu ietekmei, bet citi – nē, savukārt pie TV ekrāna pavadītais laiks nav noteicošais. Šie atklājumi varētu palīdzēt TV kanālu producentiem veiksmīgāk risināt jautājumus, kas saistīti ar vardarbības atspoguļošanu TV ekrānā, kā arī sniegt pētniekiem iespēju izstrādāt jaunus konstruktus agresivitātes pētīšanai. Jāmin, ka masu mēdiji vēl joprojām ir viens no galvenajiem informācijas sniedzējiem mūsu sabiedrībā, kam ir ļoti spēcīga ietekme uz uzskatu veidošanu, vērtību sistēmu un uzvedības modeļu apgūšanu.

Literatūras saraksts

- Anderson, C.A., Bushman B.J. (2002). Human Aggression. *Annual Review of Psychology*, 53, 27-51.
- Ādler, A. (1992). *Psiholoģija un dzīve*. R.: Ide A.
- Bandura, A. & Yolters, R. (1999). *Podroškovaja agresija*. [Pusaudžu agresija] Moskva: EKCMO-Press.
- Bandura, A. (1973). *Aggression: A social learning analysis*. New Jersey: Englewood Cliffs.
- Bandura, A. & Ross, D. (1963). A comparative test of the status envy, social power, and secondary reinforcement theories of identificatory learning. *Journal of Abnormal Social Psychology*, 67, 527-34.
- Banerjee S.C., Greene K., Krcmar M., Bagdasarov Z. (2009). Who Watches Verbally Aggressive Shows? *Journal of Media Psychology*, 21(1), 1-14.
- Baron, R.A. (1977). *Human Aggression*. New York: Plenum.
- Berkowitz, L. & Macaulay, J. (1971). The contagion of criminal violence. *Sociometry*, 34, 238-60.
- Berkovic, L. (2001). *Agresija: pričini posledstviya i kontrol*. [Agresija: iemesli, sekas un kontrole] Sanktpeterburg: Jevroznak.
- Bongers, I.L., Koot, H.M., van der Ende J., Verhulst F.C. (2004). Developmental trajectories of externalizing behaviors on childhood and adolescence. *Childhood Development*, 75(1), 1523-1537.
- Bowlby, J. (1988). *A Secure Base*. London: Routledge.
- Brennan, P.A., Hall, J., Bor, William, Najman. (2003). Integrating Biological and Social Processes in Relation to Early-Onset Persistent Aggression on Boys and Girls. *Developmental Psychology*, 39(2), 309-324.
- Bushman, B.J. (1995). Moderating Role of Trait Aggressiveness in the Effects of Violent Media on Aggression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(5), 950-960.
- Cavell, T.A. (2000). *Working with parents of aggressive children: a practitioner's guide*. Washington: American Psychological Association.

- Cleary, S.D. (2000). Adolescent victimization and associated suicidal and violent behaviours. *Adolescents*, 35, 617-682.
- Cline, V.B., Croft, R.G. & Courier, S. (1973). Desensitization of children to television violence. *Journal of Personal Social Psychology*, 27(3), 360-365.
- Colwell, J. & Payne, J. (2000). Negative correlates of computer game play in adolescents. *British Journal of Psychology*, 91, 295-310.
- Comstock, G. & Paik, H. (1991). *Television and the American Child*. San Diego, CA: Academic.
- Černova, Ļ. (2005). Aggression and anxiety of intellectually gifted Russian adolescents in Latvia. *Baltic Journal of Psychology*, 6(1).
- Dollard, J., Doob, L.W., Miller, N.E., Mowrer, O.H., & Sears, R.T. (1939). *Frustration and Aggression*. New Haven.
- Eron, L.D., Huesmann, L.R. & Lefkowitz, M. (1972). Does television violence cause aggression? *American Psychologist*, 27, 253-63.
- Eyal, K., & Rubin, A.M. (2003). Viewer aggression and homophily, identification and parasocial relationships with television characters. *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 47, 77-98.
- Ēriksons, E. (1998). *Identitāte*. R.: Zvaigzne ABC.
- Farell, A.D. & Flannery D.J. (2006). Youth violence prevention: Are we there yet? *Aggression and Violent Behavior*, 11, 138-150.
- Ferguson, C.J. (2002). Media Violence: Miscast Causality. *American Psychologist*, 6
- Feshbach, S. (1964). The function of aggression and the regulation of aggressive drive. *Psychological Review*, 71, 257-272.
- Feshback, S. & Singer, R.D. (1971). *Television and Aggression*. San Francisco: Jossey-Bass, Inc. Publishers.
- Freedman, J., (1996). Violence in the mass media and violence in society: The link is unproven. *Harvard Mental Health Letter*, 10575022.12(11).
- Freids, Z. (2007). *Ievadlekcijas psihoanalīzē*. R.: Zvaigzne ABC.
- Fromm, E. (1973). *The anatomy of human destructiveness*. London.

- Furmanov, I. (1996). *Dzetskaja agresivnost; psihodiagnostika i korekcija*. [Bērnu agresivitāte: psihodiagnostika un korekcija] Minsk.
- Graber, J.A., Nichols, R., Lynne, S.D., Brooks-Gunn, J. & Botvin, G.J. (2006). A longitudinal examination of family, friend, and media influences on competent versus problem behaviors among urban minority youth. *Applied Development Science*, 10, 75-85.
- Graham, S. & Juronen, J. (1998). Self – blame and peer victimization in middle school: an attributional analyses. *Developmental Psychology*, 34, 538-587.
- Hanish, L.D. (2004). Children who get victimized at school: what is known? What can be done? *Professional School Counseling*, 4, 113.
- Hanish, L.D., & Guerra, N. (2000). Predictors of peer victimization among urban youth. *Social Development*, 9, 521-543.
- Haridakis, M.P. (2002). Viewer Characteristics, Exposure to Television Violence and Aggression. *Mediapsychology*, 4, 325-353.
- Haridakis, M.P. & Rubin, M.A. (2003). Motivation for watching Television Violence and and Viewer Aggression. *Mass Communication & Society*, 6(1), 29-56.
- Haridakis, M.P. (2006). Men, Women, and Televised Violence: Predicting Viewer Aggression in Male and Female Television Viewers. *Communication Quarterly*, 54(2), 227-255.
- Hopf, W.H., Huber G.L., Weith R.H. (2008). Media Violence and Youth Violence. *Journal of Media Psychology*, 20(3) ,79-96.
- Huesmann, L.R. & Eron, L.D. (1986). Television and the Aggressive Child. *A Cross-National Comparison*, Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Huesmann, L.R. (1988). An information processing model for the development of aggression. *Aggressive Behaviour*, 14, 13-24.
- Huesmann, L.R. & Taylor, R.D. (2006). The role of media violence in violent behavior. *Annu..Rev..Public Health*, 27, 393-415.
- Johnson, D.D.(1995). Adolescents motivations for viewing graphic horror. *Human Communication Research*, 21, 522-552.

- Josephson, W.L. (1987). Television violence and childrens aggression: testing the priming, social script and disinhibition predictions. *J.Pers.Soc.Psycholog*, 53, 882-90.
- Konij, E.A., Bijvak, M.N. & Bushman, B.J. (2007). I wish I were a warrior: the role of wishful identification in the effects of violent video games on aggression in adolescent boys. *Developmental Psychology*, 43, 1038-1044.
- Krcmar, M. & Kean, L.G. (2005). Uses and Gratifications of Media Violence: Personality Correlates of Viewing and Liking Violent Genres. *Media Psychology*, 7, 399-420.
- Leyens, J.P., Herman, Ginette, Dunand, Muriel.(1982). The influence of an audience upon the reactions to filmed violence. *European Journal of Social Psychology*, 12(2), 131-142.
- Majore, I., Dimante, R., Sebre, S., Spružēvica. (2000). *Kā palīdzēt vardarbībā cietušam bērnam*. Rīga.
- Martino, S.C., Ellickson, P.L., Klein, D.J., McCaffrey, D.& Edelen, M.O. (2008). Multiple Trajectories of Physical Aggression among Adolescent Boys and Girls. *Aggressive Behavior*, 34, 61-75.
- Olson, C.K., Kutner, L.A.& Warnes, D.A.(2008). The role of violent video game content in adolescent development. Boys perspectives. *Journal of Adolescent Research*, 23(1), 55-75.
- Olweus, D. (1979). Stability of aggressive behavior patterns in males: A review. *Psychological Bulletin*, 86, 853-875.
- Perse, E.M. (1994). Uses of erotica and acceptance of rape myths. *Communication Research*, 21, 488-515
- Psiholoģijas vārdnīca. (1999). E.Breslava redakcijā. R.: Apgāds. Mācību grāmata.
- Rubin, R.B., Palmgreen, P., Sypher, H.E. (1994). *Communication research measures: A sourcebook*. A division of Guilford Publications: New York.
- Severson, R. (1990). Adler, Agon and Aggression. *Individual Psychology: The Journal of Adlerian Theory, Research & Practice*, 46(3), 324-358.
- Smokowski, P.R. & Kopasz, K.H. (2005). Bullying in school: an overview of types, effects, family characteristics and intervention strategies. *Children & Schools*, 27(2), 101-108.

- Tschann, J.M., Flores, E., Pasch, L.A. & Van Oss Marin, B. (2005). Emotional distress, alcohol use, and peer violence among Mexican – American and European – American adolescents. *Journal of Adolescent Health, 37*.
- Villanueva, F.C., Bilbao, D.R., Castro, R.J.C., Anagnostou, A. (2006). Broadcasting of Violence on Spanish Television: A Quantitative Panorama. *Aggressive Behavior, 32*, 137-145.
- Vilks, A. (1998). Vardarbība televīzijas ekrānā – kriminoloģiskais un socioloģiskais aspekts. *Latvijas Vēstnesis, 30. jūlijs*.
- Vivjer, F., Hambleton, R.K. (1996). Translation tests: Some practical guideline. *European Psychologist, 1(2)*, 89-99.
- Wortman, C.B. & Loftus, E.F. (1988). *Psychology*. Third edition. New York: Alfred A. Knopf, 517-518.
- Zilman, D. (1979). *Hostility and aggression*. New York a.o.: Wiley.

Bibliogrāfija

- Adler, A. (1964). *The individual psychology of Alfred Adler: A systematic presentation in selections from his writings*. Heinz Ansbacher and Rowena Ansbacher (Eds.) New York: Harper Torchbooks.
- Anderson, C.A., Bushman B.J. (2002). Human Aggression. *Annual Review of Psychology, 53*, 27-51.
- Ādler, A. (1992). *Psiholoģija un dzīve*. R.: Ide A.
- Bandura, A. & Yolters, R. (1999). *Podroškovaja agresija*. [Pusaudžu agresija] Moskva: EKCMO-Press.
- Bandura, A. (1973). *Aggression: A social learning analysis*. New Jersey: Englewood Cliffs.
- Bandura, A. & Ross, D. (1963). A comparative test of the status envy, social power, and secondary reinforcement theories of identificatory learning. *Journal of Abnormal Social Psychology, 67*, 527-34.
- Baron, R.A. (1977). *Human Aggression*. New York: Plenum.
- Beale, A.V. (2001). Bullybusters: Using drama to empower students to take a stand against bullying behavior. *Professional School Counseling, 4*, 300 – 306.

- Berkowitz, L. & Macaulay, J. (1971). The contagion of criminal violence. *Sociometry*, 34, 238-60.
- Berkovic, L. (2001). *Agresija: pričini posledstija i kontrolj*. [Agresija: iemesli, sekas un kontrole] Sanktpeterburg: Jevroznak.
- Bongers, I.L., Koot, H.M., van der Ende J., Verhulst F.C. (2004). Developmental trajectories of externalizing behaviors on childhood and adolescence. *Childhood Development*, 75(1), 1523-1537.
- Bowlby, J. (1988). *A Secure Base*. London: Routledge.
- Brennan, P.A., Hall, J., Bor, William, Najman. (2003). Integrating Biological and Social Processes in Relation to Early-Onset Persistent Aggression on Boys and Girls. *Developmental Psychology*, 39(2), 309-324.
- Brockenbrough, K.K., Cornell, D.G. & Loper, A.B. (2002). Aggressive attitudes among victims of violence at school. *Education and Treatment of Children*, 25, 273-287.
- Bushman, B.J. (1995). Moderating Role of Trait Aggressiveness in the Effects of Violent Media on Aggression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(5), 950-960.
- Cavell, T.A. (2000). *Working with parents of aggressive children: a practitioner's guide*. Washington: American Psychological Association.
- Cleary, S.D. (2000). Adolescent victimization and associated suicidal and violent behaviours. *Adolescents*, 35, 617-682.
- Cline, V.B., Croft, R.G. & Courier, S. (1973). Desensitization of children to television violence. *Journal of Personal Social Psychology*, 27(3), 360-365.
- Comstock, G. & Paik, H. (1991). *Television and the American Child*. San Diego, CA: Academic.
- Crick, N.R. & Bigbee, M.A. (1998). Relational and overt forms of peer victimization: A multinformant approach. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 66, 337-347.
- Černova, Ļ. (2005). Aggression and anxiety of intellectually gifted Russian adolescents in Latvia. *Baltic Journal of Psychology*, 6(1).
- Dollard, J., Doob, L.W., Miller, N.E., Mowrer, O.H., & Sears, R.T. (1939). *Frustration and Aggression*. New Haven.

- Eron, L.D., Huesmann, L.R. & Lefkowitz, M. (1972). Does television violence cause aggression? *American Psychologist*, 27, 253-63.
- Ēriksons, E. (1998). *Identitāte*. R.: Zvaigzne ABC.
- Fanti, K.A., Vanman, E., Henrich, C.C., & Avraamides, M.N. (2009). Desensitization to Media Violence Over a Short Period of Time. *Aggressive Behavior*, 35, 179-187.
- Farell, A.D. & Flannery D.J. (2006). Youth violence prevention: Are we there yet? *Aggression and Violent Behavior*, 11, 138-150.
- Ferguson, C.J. (2002). Media Violence: Miscast Causality. *American Psychologist*, 6
- Feshbach, S. (1964). The function of aggression and the regulation of aggressive drive. *Psychological Review*, 71, 257-272.
- Feshbach, S. & Singer, R.D. (1971). *Television and Aggression*. San Francisco: Jossey-Bass, Inc. Publishers.
- Freedman, J., (1996). Violence in the mass media and violence in society: The link is unproven. *Harvard Mental Health Letter*, 10575022.12(11).
- Freids, Z. (2007). *Ievadlekcijas psihoanalīzē*. R.: Zvaigzne ABC.
- Fromm, E. (1973). *The anatomy of human destructiveness*. London.
- Furlong, M.J., Sharma, B., & Rhee, S.S. (2000). Defining school violence victim subtypes: A step toward adapting prevention and intervention programs to match student needs. In D.S. Sandhu & C.B. Aspy (Eds.), *Violence in American schools: A practical guide for counselors* (pp. 67-87). Alexandria, VA: American counseling Association.
- Furmanov, I. (1996). *Dzetskaja agresivnost; psihodiagnostika i korekcija*. [Bērnu agresivitāte: psihodiagnostika un korekcija] Minsk.
- Goldfarb, W. (1945). Psychological privation in infancy and subsequent adjustment. *Amer. J. Orthopsychiat.*, 15, 247-250.
- Graber, J.A., Nichols, R., Lynne, S.D., Brooks-Gunn, J. & Botvin, G.J. (2006). A longitudinal examination of family, friend, and media influences on competent versus problem behaviors among urban minority youth. *Applied Development Science*, 10, 75-85.

- Graham, S. & Juronen, J. (1998). Self – blame and peer victimization in middle school: an attributional analyses. *Developmental Psychology*, 34, 538-587.
- Greenberg, B.S. (1975). British children and televised violence. *Public Opinion Quarterly*, 38, 531-547.
- Gunter, B. (1985). *Dimensions of television violence*. Aldershot, UK: Gower Press.
- Hanish, L.D. (2004). Children who get victimized at school: what is known? What can be done? *Professional School Counseling*, 4, 113.
- Hanish, L.D., & Guerra, N. (2000). Predictors of peer victimization among urban youth. *Social Development*, 9, 521-543.
- Haridakis, M.P. (2002). Viewer Characteristics, Exposure to Television Violence and Aggression. *Mediapsychology*, 4, 325-353.
- Haridakis, M.P. & Rubin, M.A. (2003). Motivation for watching Television Violence and and Viewer Aggression. *Mass Communication & Society*, 6(1), 29-56.
- Haridakis, M.P. (2006). Men, Women, and Televised Violence: Predicting Viewer Aggression in Male and Female Television Viewers. *Communication Quarterly*, 54(2), 227-255.
- Harris, M.B. (1996). Aggressive experiences and aggressiveness: Relationship to ethnicity, gender and age. *Journal of Applied Social Psychology*, 26, 843-870.
- Huston, A.C., Donnerstein, E., Fairchild, H., Feshback, N.D., Katz, P.A., Murray, J.P., Rubinstein, E.A., Wilcox, B.L., & Zuckerman, D. (1992). *Big world, small screen: the role of television in American society*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Hopf, W.H., Huber G.L., Weith R.H. (2008). Media Violence and Youth Violence. *Journal of Media Psychology*, 20(3) ,79-96.
- Huesmann, L.R. & Eron,L.D. (1986). Television and the Aggressive Child. A *Cross-National Comparison*, Hillsdale, NJ:Erlbaum.
- Huesmann, L.R. (1988). An information processing model for the development of aggression. *Aggressive Behaviour*, 14, 13-24.
- Huesmann, L.R. & Taylor, R.D. (2006). The role of media violence in violent behavior. *Annu..Rev..Public Health*, 27, 393-415.

- Johnston, D.D.(1995). Adolescents motivations for viewing graphic horror. *Human Communication Research*, 21, 522-552.
- Josephson,W.L. (1987). Television violence and childrens aggression:testing the priming, social script and disinhibition predictions.*J.Pers.Soc.Psycholog*, 53, 882-90.
- Konij, E.A., Bijvak, M.N. & Bushman, B.J. (2007). I wish I were a warrior: the role of wishful identification in the effects of violent video games on aggression in adolescent boys. *Developmental Psychology*, 43, 1038-1044.
- Krcmar, M., & Kean, L.G. (2005). Uses and Gratifications of Media Violence: Personality Correlates of Viewing and Liking Violent Genres. *Media Psychology*, 7,399-420.
- Leyens, J.P., Herman, Ginette, Dunand, Muriel.(1982). The influence of an audience upon the reactions to filmed violence. *European Journal of Social Psychology*, 12(2), 131-142.
- Lowrey, L.G. (1940). Personality distortion and early institutional care. *Amer. J. Orthopsychiat.*, 10, 576-586.
- Majore, I., Dimante, R., Sebre, S., Spružēvica. (2000). *Kā palīdzēt vardarbībā cietušam bērnam*. Rīga.
- Martino, S.C., Ellickson, P.L., Klein, D.J., McCaffrey, D.& Edelen, M.O. (2008). Multiple Trajectories of Physical Aggression among Adolescent Boys and Girls. *Aggressive Behavior*, 34, 61-75.
- Olson, C.K., Kutner, L.A.& Warnes, D.A.(2008). The role of violent video game content in adolescent development. Boys perspectives. *Journal of Adolescent Research*, 23(1), 55-75.
- Olweus, D. (1979). Stability of aggressive behavior patterns in males: A review. *Psychological Bulletin*, 86, 853-875.
- Paik, H. & Comstock, G. (1994). The effects of Television violence on antisocial behavior: A meta-analysis. *Communication Research*, 21, 516-546.
- Perse, E.M. (1994). Uses of erotica and acceptance of rape myths. *Communication Research*, 21, 488-515.

- Pierce, E., Ewing, L.J. & Cambell, S.B. (1999). Diagnostic status and symptomatic behavior of hard –to-manage preschool children in middle childhood and early adolescence. *Journal of Clinical Child Psychology*, 28, 44-57.
- Rubin, A.M. (1979). Television use by children and adolescents. *Human Communication Research*, 5, 109-120.
- Psiholoģijas vārdnīca. (1999). E.Breslava redakcijā. R.: Apgāds. Mācību grāmata.
- Sears, R.R., Whiting, J.W. (1953). Some child-rearing antecedents of aggression and dependency in young children. *Genet . Psychol. Monogr.*, 47, 135-234.
- Severson, R. (1990). Adler, Agon and Aggression. *Individual Psychology: The Journal of Adlerian Theory, Research & Practice*, 46(3), 324-358.
- Smokowski, P.R. & Kopasz, K.H. (2005). Bullying in school: an overview of types, effects, family characteristics and intervention strategies. *Children & Schools*, 27(2), 101-108.
- Tedeschi, J.T. & Felson, R.B. (1994). *Violence, Aggression & Coercive Actions*. Washington, DC: Am. Psychol. Assoc.
- Tschann, J.M., Flores, E., Pasch, L.A. & Van Oss Marin, B. (2005). Emotional distress, alcohol use, and peer violence among Mexican – American and European – American adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 37.
- Villanueva, F.C., Bilbao, D.R., Castro, R.J.C., Anagnostou, A. (2006). Broadcasting of Violence on Spanish Television: A Quantitative Panorama. *Aggressive Behavior*, 32, 137-145.
- Vilks, A. (1998). Vardarbība televīzijas ekrānā – kriminoloģiskais un socioloģiskais aspekts. *Latvijas Vēstnesis*, 30. jūlijs.
- Vihalemm, P. (2008). Current trends of media use in Estonia. *Informācijas Mokslai*, 47.
- Wober, M. & Gunter, B. (1982). Television and personal threat: Fact or artifact? A British survey. *British Journal of Social Psychology*, 21, 239-247.
- Wortman, C.B. & Loftus, E.F. (1988). *Psychology*. Third edition. New York: Alfred A. Knopf, 517-518.
- Zilmann, D. (1979). *Hostility and aggression*. New York a.o.: Wiley.

„Apliecinu, ka šis bakalaura darbs ir _____ oriģināls darbs.”

” _____ ” _____ 2010.gads.   Autora paraksts: _____

1.pielikums. TV skatīšanās motivācijas aptaujas skalu aprakstošās statistikas rādītāji Latvijas izlasē

Jautājumi	M	SD
	(n=106)	
1.jaut.	2,96	0,97
2.jaut.	3,82	0,82
3.jaut.	3,77	0,83
4.jaut.	3,13	1,07
5.jaut.	3,86	0,98
6.jaut.	2,87	0,99
7.jaut.	2,30	0,91
8.jaut.	3,13	1,02
9.jaut.	2,83	1,02
10.jaut.	2,77	0,97
11.jaut.	3,60	0,95
12.jaut.	3,61	0,90
13.jaut.	3,22	1,03
14.jaut.	2,97	0,98
15.jaut.	3,39	0,92
16.jaut.	3,22	1,16
17.jaut.	3,20	1,10
18.jaut.	3,08	1,03
19.jaut.	3,30	0,89
20.jaut.	2,91	0,91
21.jaut.	2,51	1,20
Kopējā	3,16	0,98

2.pielikums. Agresijas aptaujas, TV skatīšanās motivācijas un filmu izvēles anketas skalu apprakstošās statistikas rādītāji (n=106)

Skalas	M	SD	Asimetrija	Ekscess K4	atbilstība	
Agresija						
Fiziskā neatb.	2,21	0,74	0,53	-0,20	2,80	
Verbālā	3,24	0,61	-0,09	-0,01	2,99	atb.
Dusmas	2,41	0,66	0,59	0,31	3,31	neatb.
Naidīgums	2,81	0,55	0,12	-0,26	2,74	atb.
Kopējā agresija	10,68	1,90	0,14	-0,42	2,58	atb.
TV skatīšanās motivācija						
Laika kavēklis neatb.	3,31	0,68	-0,09	1,15	4,15	
Relaksācija neatb.	3,17	0,86	-0,09	1,14	4,14	
Izklaide	3,51	0,70	-0,98	1,62	4,62	neatb.
Informācija	2,91	0,83	-0,20	0,06	3,06	atb.
Uzmundrinājums	3,05	0,68	-0,43	0,48	3,48	atb.
Mākslas filmu izvēle						
Filma A	16,1	11,07	8,19	77,92	80,9	neatb.
Filma B	15,4	3,86	0,03	-0,01	2,99	atb.

Akrit = 0,389 (atbilst normālajam sadalījumam, ja $A_{apr} < Akrit$)

Kap-krit = 2,35; Kaug-kr= 3,77 (neatbilst normālajam sadalījumam, ja $K_{apr} \leq K_{ap-krit}$ vai $K_{apr} \geq$

Kaug-kr).

3.pielikums.

TU un KINO

Anketa ir sastādīta ar mērķi noskaidrot tikai **Tev raksturīgāko uzvedības veidu un Tavu mākslas filmu izvēli.**

Jau iepriekš pateicos! ☺

1. Lūdzu, norādi savu **vecumu** _____, **dzimumu** _____.

2. Cik **stundas nedēļā** Tu skaties televīzijas pārraides? _____.

3. Lūdzu, izlasi instrukciju!

Katram apgalvojumam ir iespējami 5 atbilžu varianti. Izvēlies to, kas **raksturo Tevi vispilnīgāk** un ievēl atbilstošajā rūtiņā krustiņu „X”.

		nekad	reti	dažreiz	bieži	ļoti bieži
1.	Es esmu nosvērts cilvēks.					
2.	Šķiet, ka citi cilvēki vienmēr pamanās izmantot sev labvēlīgus apstākļus.					
3.	Kad cilvēki ir īpaši laipni, mani sāk interesēt ko viņi vēlas.					
4.	Es saviem draugiem tieši saku, ja viņiem nepiekrītu.					
5.	Es iesaistot kautiņos vairāk nekā vidēji citi cilvēki.					
6.	Es esmu draudējis/-usi sev pazīstamiem cilvēkiem.					
7.	Es ātri noskaišos un nomierinos.					
8.	Mani mēdz mocīt greizsirdība.					
9.	Es zinu, ka „draugi” mani aiz muguras aprunā.					
10.	Es spēju pārliecināt citus cilvēkus, ja viņi man nepiekrīt.					
11.	Ja kāds man iesit, es situ pretī.					
12.	Es esmu bijis/ - usi tik nikns/-a, ka esmu lauzis/-usi lietas.					
13.	Kad izjūk mani plāni, es atklāti izrādu savu aizkaitinājumu.					
14.	Es mēdzu būt aizdomīgs pret pārāk draudzīgiem svešiniekiem.					
15.	Reizēm es jūtu, ka dzīve ir netaisna pret mani.					
16.	Laiku pa laikam es nevaru apvaldīt vēlmi kādu iekautīt.					
17.	Ja man ir jālieto spēks, lai aizstāvētu savas tiesības, es to darīšu.					
18.	Es mēdzu pieķert sevi, ka neesmu vienisprātis ar citiem cilvēkiem.					
19.	Man ir grūti kontrolēt savas dusmas.					
20.	Es jūtu, ka cilvēki smejas par mani aiz muguras.					
21.	Ja mani izprovocē, es varu kādam iesist.					
22.	Daži no maniem draugiem domā, ka es esmu karstgalvis.					
23.	Kad cilvēki mani kaitina, es varu viņiem pateikt, ko es par viņiem domāju.					
24.	Ir cilvēki, kas mani ir noveduši tik tālu, ka mēs esam uzsākuši kautiņu.					
25.	Es nesaprotu, kādēļ dažreiz lietas mani sanikno.					
26.	Es mēdzu noskaisties bez pamata.					
27.	Mani draugi saka, ka es esmu tāds/-a, kuram patīk strīdēties.					
28.	Es mēdzu justies kā pulvera muca, kas gatava uzsprāgt.					
29.	Man ir pamatots iemesls, lai kādam sistu.					

4. Lūdzu, izlasi instrukciju!

Tev tiek dota **unikāla iespēja iepazīties ar 10 filmu aprakstiem, kuri nekad nav tikuši demonstrēti TV vai KINO!** Pēc katra filmas apraksta izlasīšanas, **norādi, cik lielā mērā Tu piekrīti apgalvojumam: „Es vēlētos noskatīties šo filmu!”**

<p>Nikola nav parasta sieviete. Viņa ir algota slepkava, kurai vienmēr izdevies izbēgt no soda. Arī policija tic viņas nevainībai. Tomēr leitnants Deivids nav tik pārliecināts. Viņš izseko Nikolai pēc tam, kad mīklainos apstākļos ir ticis nogalināts viņa tēvs. Deivids uzzin, ka ir nākamais upuris. Nikola un Deivids satiekas dabas muzejā Dallasā, kur risinās īsta asinspirts. Deivids saprot, ka Nikola neļaus nevienam stāties viņai ceļā.</p>	<p>Es vēlētos noskatīties šo filmu.</p> <table border="1"> <tr> <td>1.</td> <td>2.</td> <td>3.</td> <td>4.</td> <td>5.</td> </tr> <tr> <td colspan="4">Nemaz nepiekrītu</td> <td>Pilnībā piekrītu</td> </tr> </table>	1.	2.	3.	4.	5.	Nemaz nepiekrītu				Pilnībā piekrītu
1.	2.	3.	4.	5.							
Nemaz nepiekrītu				Pilnībā piekrītu							

<p>Profesors Bertilsons un viņa 16 gadus vecais dēls dodas ekspedīcijā apkārt zemeslodei. Brīdī, kad viņi atrodas atklātā jūrā, sākas spēcīga viesuļvētra. Augstie viļņi sadragā kuģa buras un tas sāk mētāties pa viļņiem bez vadības. Ar lielām pūlēm profesors ar dēlu tiek līdz krastam – izmocīti un izbadējušies. Kā izrādās, tā ir sala, kurā dinosauri mierīgi sadzīvo kopā ar cilvēkiem.</p>	<p>Es vēlētos noskatīties šo filmu.</p> <table border="1"> <tr> <td>1.</td> <td>2.</td> <td>3.</td> <td>4.</td> <td>5.</td> </tr> <tr> <td colspan="4">Nemaz nepiekrītu</td> <td>Pilnībā piekrītu</td> </tr> </table>	1.	2.	3.	4.	5.	Nemaz nepiekrītu				Pilnībā piekrītu
1.	2.	3.	4.	5.							
Nemaz nepiekrītu				Pilnībā piekrītu							

<p>Harijs ir pašapzinīgs jauns Bostonas universitāte students, kuram dzīvē veicas. Viņš nespēj noskatīties kā viņa labākais draugs Maikls tiek nepārtraukti pazemots tāpēc, ka ir „dīvainis”. Kādas meitenes dzimšanas dienas svinībās sākas izprovocēts kautiņš, kurā tiek iesaistīts arī Maikls. Kā vēlāk izrādās, Harija draugs ir ticis nozāļots, smagi piekauts un atrodas slimnīcā. Harijs, paņēmis tēva ieroci, dodas atmaksāt Maikla pāri darītājiem.</p>	<p>Es vēlētos noskatīties šo filmu.</p> <table border="1"> <tr> <td>1.</td> <td>2.</td> <td>3.</td> <td>4.</td> <td>5.</td> </tr> <tr> <td colspan="4">Nemaz nepiekrītu</td> <td>Pilnībā piekrītu</td> </tr> </table>	1.	2.	3.	4.	5.	Nemaz nepiekrītu				Pilnībā piekrītu
1.	2.	3.	4.	5.							
Nemaz nepiekrītu				Pilnībā piekrītu							

<p>Klāra, pārliecināta, ka viņas mīļotais ir neuzticīgs, aizliedz viņam jebkad parādīties savā tuvumā. Seladons izmisumā nolēmj slīcināties un metas tuvējā upē, tomēr viņu izglābj vietējie zvejnieki. Pēc atveseļošanās Seladons paliek uzticīgs pavēlei, tomēr, kad Klāra kopā ar citiem ciema iedzīvotājiem ierodas svētceļojumā uz templi, kura apkārtnē mīt arī Seladons, viņš atrod iespēju būt viņas tuvumā.</p>	<p>Es vēlētos noskatīties šo filmu.</p> <table border="1"> <tr> <td>1.</td> <td>2.</td> <td>3.</td> <td>4.</td> <td>5.</td> </tr> <tr> <td colspan="4">Nemaz nepiekrītu</td> <td>Pilnībā piekrītu</td> </tr> </table>	1.	2.	3.	4.	5.	Nemaz nepiekrītu				Pilnībā piekrītu
1.	2.	3.	4.	5.							
Nemaz nepiekrītu				Pilnībā piekrītu							

<p>Kāda Losandželosas gangsteru banda grib piespiest mākslas studentu Levinu nolaupīt Amerikas pasažieru lidmašīnu, lai izpirktu savu vainu nodevībā. Ierodoties lidostā ar svešiem dokumentiem, Levins ierauga nevainīgos cilvēkus un saprot, ka nespēs veikt apsolīto. Viņam izdodas aizbēgt un paslēpties kādas mājas pagrabā, kur viņš sāk apgleznot sienas un plāno apmesties uz pastāvīgu dzīvi. Viņu pārsteidz bandas loceklis un sākas nežēlīga apšaušana.</p>	<p>Es vēlētos noskatīties šo filmu.</p> <table border="1"> <tr> <td>1.</td> <td>2.</td> <td>3.</td> <td>4.</td> <td>5.</td> </tr> <tr> <td colspan="4">Nemaz nepiekrītu</td> <td>Pilnībā piekrītu</td> </tr> </table>	1.	2.	3.	4.	5.	Nemaz nepiekrītu				Pilnībā piekrītu
1.	2.	3.	4.	5.							
Nemaz nepiekrītu				Pilnībā piekrītu							

<p>Piecpadsmitgadīgs latīņamerikāņu zēns Alehandro mitinās Ņujorkas nomalē, strādā mašīnu darbnīcā, vāc metālu un nakšņo darba devēja atvēlētā kambarī. Alehandro vienīgā ģimene ir sešpadsmitgadīgā māsa Isamara. Vēloties abiem nodrošināt labāku dzīvi, Alehandro sāk krāt naudu, lai īstenotu sapni – iegādātos auto vagonu, kurā ierīkot veikalu. Tomēr pieaugušo pasaulē nākas saskarties ar lēmumiem, par kādiem zēns agrāk nebija varējis iedomāties...</p>	<p>Es vēlētos noskatīties šo filmu.</p> <table border="1"> <tr> <td>1.</td> <td>2.</td> <td>3.</td> <td>4.</td> <td>5.</td> </tr> <tr> <td colspan="4">Nemaz nepiekrītu</td> <td>Pilnībā piekrītu</td> </tr> </table>	1.	2.	3.	4.	5.	Nemaz nepiekrītu				Pilnībā piekrītu
1.	2.	3.	4.	5.							
Nemaz nepiekrītu				Pilnībā piekrītu							

<p>Kāds students Daniels greizsirdības uzplūdā nejauši nogalina savu labāko draugu, kuru pieķer kopā ar savu draudzeni pie brokastu galda. Kā vēlāk izrādās, viņa draugs bija atbraucis, lai palīdzētu viņa draudzenei noorganizēt nākamajā nedēļā gaidāmās Daniela dzimšanas dienas svinības. Draudzene ir šokēta par Daniela rīcību un izsauc policiju. Brīdī, kad ierodas leitnants Berks, paveras neparasta aina ...</p>	<p>Es vēlētos noskatīties šo filmu.</p> <table border="1"> <tr> <td>1.</td> <td>2.</td> <td>3.</td> <td>4.</td> <td>5.</td> </tr> <tr> <td colspan="4">Nemaz nepiekrītu</td> <td>Pilnībā piekrītu</td> </tr> </table>	1.	2.	3.	4.	5.	Nemaz nepiekrītu				Pilnībā piekrītu
1.	2.	3.	4.	5.							
Nemaz nepiekrītu				Pilnībā piekrītu							

<p>Divi jaunieši - Ēriks un Filips cenšas kļūt par rakstniekiem. Izdevējs Ēriku noraida talanta trūkuma dēļ, taču Filipa manuskripts tiek pieņemts. Jaunietis gandrīz vienā naktī kļūst par nozīmīgu figūru kultūras dzīvē. Viņa dzīvē atveras jauna lapaspuse, kurā izaicinājumus met iemīļjušās meitenes, nereāli daudz naudas, narkotikas, slava un izpriecās. Uz spēles tiek liktas attiecības ar senajiem draugiem.</p>	<p>Es vēlētos noskatīties šo filmu.</p> <table border="1"> <tr> <td>1.</td> <td>2.</td> <td>3.</td> <td>4.</td> <td>5.</td> </tr> <tr> <td colspan="4">Nemaz nepiekrītu</td> <td>Pilnībā piekrītu</td> </tr> </table>	1.	2.	3.	4.	5.	Nemaz nepiekrītu				Pilnībā piekrītu
1.	2.	3.	4.	5.							
Nemaz nepiekrītu				Pilnībā piekrītu							

<p>Selma pamet savu iepriekšējo dzīvi un jurisprudences studijas, lai palīdzētu savam draugam vadīt alternatīvu pusaudžu koloniju Meinas nomalē. Kontrole pār notiekošo tiek zaudēta, kad kolonijā ierodas Diasa, kura nekavējoties sāk vērtēt intrigas un pārkāpt visas iespējamās robežas. Dienā, kad Diasa smagi sadur savas istabas biedrenes, Selma ar draugu saprot, ka jāmeklē palīdzība.</p>	<p>Es vēlētos noskatīties šo filmu.</p> <p>1. 2. 3. 4. 5.</p> <p>Nemaz nepiekrītu Pilnībā piekrītu</p>
--	---

<p>Pēc tēva nāves, kāda sešpadsmit gadus jauna meitene Keita zaudē interesi par dzīvi. Mammas centieni izklaidēt meiteni un pierunāt atgriezties skolā cieš neveiksmi. Meitene pavada laiku, guļot gultā vai veroties ārā pa logu, kur ir redzamas vienīgi tēva iemīļotās zirgu ganības. Kādu dienu Keita atrod tēva pierakstu burtnīcu un sāk to lasīt. Izrādās, ka tēva nāve ir saistīta ar mīklainiem notikumiem, kurus Keita nolemj atklāt.</p>	<p>Es vēlētos noskatīties šo filmu.</p> <p>1. 2. 3. 4. 5.</p> <p>Nemaz nepiekrītu Pilnībā piekrītu</p>
---	---

Turpini, lūdzu, nākamajā lapā!

5. Lūdzu, izlasi instrukciju!

Padomā, kāpēc Tu skaties televīzijas pārraides? Katram apgalvojumam ir iespējami 5 atbilžu varianti. Izvēlies to, kas **visprecīzāk raksturo Tavu motivāciju** un ieviec atbilstošajā rūtiņā krustiņu „X”.

Es skatos televīzijas pārraides:

		Pilnībā nepiekrītu	Nepiekrītu	Gan piekrītu, gan nepiekrītu	Piekrītu	Pilnībā piekrītu
1.	Lai es varētu iemācīties to, ko es neesmu iepriekš darījis/-usi.					
2.	Jo tas ir aizraujoši.					
3.	Jo tas mani izklaidē.					
4.	Lai es varētu pārrunāt ar citiem televīzijā redzēto.					
5.	Jo tas saīsina laiku, īpaši tad, kad man ir garlaicīgi.					
6.	Jo tas ir ieradums un vienkārši nodarbošanās.					
7.	Jo tas mani saviļņo.					
8.	Jo tas mani atslābina.					
9.	Lai es varētu iegūt jaunu pieredzi par to, kas varētu mani sagaidīt.					
10.	Tikai tāpēc, ka tas ir viegli pieejams.					
11.	Jo tas mani uzjautrina.					
12.	Jo tas ir veids kā pavadīt savu laiku.					
13.	Jo tā ir patīkama atpūta.					
14.	Jo tas man palīdz iemācīties ko jaunu par sevi un citiem.					
15.	Jo man vienkārši patīk skatīties.					
16.	Lai es varētu aizmirst par skolu, darbu vai citām lietām.					
17.	Lai es varētu būt kopā ar citiem ģimenes locekļiem vai draugiem, kuri arī skatās.					
18.	Jo tas palīdz man nomierināties.					
19.	Jo tas ir patīkami.					
20.	Jo tas mani uzmundrina.					
21.	Jo tas ir veids kā pavadīt laiku, kad atnāk draugi.					

TAS ARĪ VISS! ☺

Liels paldies Tev par sadarbību!